Poštarina plaćena u gotovom.

ZAGREB

BROJ 6. LIPANJ 1934. GOD. II.

Izlazi mjesečno. Pretplata Din 100·— godišnje, Dinara 50·— polugodišnje.

Cijena Din 10·—

UNION
ČOKOLADA
KARAMELI
DESERTI

Nepromočivi
Hubertus ogrtači
od Din 160—320
TIVAR ODIJELA

E. VAJDA - ČAKOVEC
MEDJIMURJE - JUGOSLAVIJA
Brzojavi: Vajda Čakovec
Veletrgovina peradi, divljači i jaja. - Vlastita moderno uredjena hladiona.
Kupuje u svako doba perad, divljač i jaja te obračunava pošiljke brzo, točno i kulantno,
PRODAVAONA ZAGREB NA TRŽNICI
Telefon: Čakovec 50, 60, 3 i 4. Telefon Zagreb 84-46.

SPECIJALNA
SIRANA
PRODAJA MASLACA I DELIKATESA
M. BEK - ZAGREB
PRERADOVIĆEVA 2 - TELEFON 5287

U redakcijskim i u poslovima uprave primaju se stranke svakog dana od 5-7 sati poslije podne u Gajevoj ulici 7, II kat, kamo se umoljavaju priposlati i rukopisi.

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA
BROJ 6. GOD. II. LIPANJ 1934.

Delegacija naših građana u Beogradu

Povodom donošenja novoga zakona o gradovima inicijativom našega društva održane su uz prijavak nadležnim vlastima dvije konferencije privrednih institucija grada Zagreba. Konferencije su održane u Gradskoj vijećnici na dane 16. i 22. svibnja. Na obim je konferencijama pretreseno pitanje položaja grada Zagreba povodom novog zakona.

Jednoglasno je donešen zaključak, da sve privredne ustanove grada zajedno sa »Društvom Zagrepčana« putem izabrane delegacije predlože Nj. Vel. Kralju smjernu molbu, da bi se Nj. Vel. Kralj zauzeo za položaj grada Zagreba.

Podjedno je zaključeno, da se predlože obrazložene pretstavke Narodnoj Skupštini, Senatu Kralj. Jugoslavije, Ministarskom savjetu i resornim ministrima.

Predsjedništvo našega društva izradilo je adresu na Nj. Vel. Kralja i predstavke na nadležne faktore, pa je konferencija ove sastavke jednodušno odobrila, a sve su privredne ustanove po svojim opunomoćenicima sastave potpisale.

Adresa za Njegovo Veličanstvo, našeg viteškog Kralja krasno je opremljena i uvezana u plavi kožni uvez, u koji je umjetnički izrađen grb grada Zagreba. Na najfinijem japanskom papiru napisana je adresa a iza toga slijedili su potpisi sviju privrednih organizacija i pretstavništva našega društva.

Posebna delegacija sastojeća od gg. dra. Tome Cuculića, predsjednika »Društva Zagrepčana«, Stiegler Stjepana, tajnika, te Šandora Tabačnika, predsjednika Udruženja sitnih trg. radnja i grad. zastupnika, pošla je dana 12. lipnja 1934. u Beograd.

Dana 13. VI. posjetili su delegati zajedno sa narodnim poslanikom ing. Ferdom Šegom ministra unutarnjih djela g. Živojina Lazića i ministra za trgovinu g. Jurja Demetrovića, narodnog poslanika za grad Zagreb. Oba

ministra izrazila su svoje zadovoljstvo nad iskrenim izlaganjem delegacije i obećali sa svoje strane, da će se željama građana grada Zagreba poći u susret — koliko bude to samo moguće.

Kako Njegovo Veličanstvo Kralj nije bio u Beogradu, to je na dan 14. lipnja prije podne primio izaslanstvo ministar dvora g. Antić, koji je obećao da će biti vjernim tumačem sinovske odanosti građana grada Zagreba svom Velikom Kralju i Vladaru i Visokom Kraljevskom Domu, kao i sviju izraženih molba i iskrenih želja građana grada Zagreba u pogledu budućnosti grada Zagreba, a o samoj adresi veoma se povoljno izrazio. Ova je audijencija trajala gotovo čitav jedan sat.

Zatim je izaslanstvo bilo primljeno kod ministra predsjednika g. Nikole Uzunovića, kome je razložilo molbe građana, pak je g. ministar predsjednik obećao u ime Kr. vlade, da će željama građanstva biti po mogućnosti u svemu udovoljeno.

Izaslanstvo je također posjetilo predsjednika Narodne skupštine g. dr. Kostu Kumanudija, predsjednika senata Kraljevine Jugoslavije g. dr. Ljubu Tomašića i predsjednika zakonodavnog odbora Narodne skupštine g. dr. Svetislava Popovića.

Svagdje je izaslanstvo naišlo na najsrdačniji prijem i razumijevanje za potrebe grada Zagreba, pak je povrativši se u naš bijeli Zagreb donijelo puno nada, da će nadležni faktori kao i do sada uvijek tako i u budućnosti voditi brigu o interesima grada Zagreba i njegova građanstva.

Prema tome je više nego sigurno, da će ova akcija našega društva biti okrunjena punim uspjehom, a sve na korist našeg bijelog Zagreba.

ZAGREB, lipanj 1934.

U.

Antonija K. Cvijić:

Porodični izlet na Sljeme za naših mladih dana

Idila starozagrebačkoga ljeta

Nekoć se Zagrepčani nisu tako lakomišljeno spremali na Sljeme kao dandanas. Sve se pripravljalo pomno i zdušno kao na hodočašće u Mariju Bistricu ili na veliki Kraljevski sajam ili na paradu o Svim Svetima na Jurjevskom i Rokovom groblju. Počam od Uskrsa dogovarali se naši tateki i mamice, kumovi i tetke: »Kad idemo ljetos na Sljeme?« To je spadalo u program godišnjih izleta, »proluftanja« iz vlastitih niskih domova, poklopljenih visokim kapama krovova. Trebalo je sve dobro pregruntati, da ne bude štete ni za zdravlje ni za odijelo. Proljetna rosa kvari cipele, jesenski mraz pribavlja hunjavicu, pa onda treba odležati tri dana i piti Kramperl-Thee. Najsigurnije je svakako da se podje u »pasjim danima«, kad čovjek najmanje riskira. Još je jedna velika briga. Treba složiti društvo, jednodušno, nešto starih veseljaka, nešto vedre mladeži, nešto brižnih gospodja, koje su dobre gazdarice pa skrbe za želudac, a svakako treba »natentati« i kuhinjskog vještaka, Poglavitoga i onog madžarskog željezničara, koji s Poglavitim znade prirediti idealni debrecinski gulaš.

Čitavu sedmicu prije odredjenog datuma u onim se kućama već odabirali pilići i race, koje su tuste, spremali se medenjaci i sitni Linzerteig, koj se na jeziku rastapa kao cukor. U podrumu se održavale važne sjednice tatekov i prijatelja da se kuša koje će se odabrati vino, dobro staro, a ipak shodno za izlet, koje ne vudre v glavu, pasja mu capica! Treba ga dan prije apcigati u uske flaše za transport, a domaću šljivovicu u slavonske čuture. Svaki gosponek mora nešto da nosi, kaj ćemo?

Napokon je osvanulo srpanjsko nedjeljno jutro. Sastanak je uglavljen na Jelačićevom trgu za šest sati s jutra. Ali treba čekati do osme vure, jer domaćice ne mogu prije da dovrše pripreme, a tateki baš u nedjelju najteže spuzaju ispod visoke blazine, jer se subotni sastanak kod Mandalice obično zateže do sitnih ura. Od tolikih briga i posala mamica je ovaj tjedan zaboravila da navije »Spieluru« ispod staklenog zvona, pa ova sad nit ne šjila nit ne vudre satove, pak je sav poredak u kući poremećen.

Prvi su na Jelačićplacu galantni mladi gospončeki, iliti dečki. Svaki nosi u srcu kakov slatki teret, zato ne mogu da dočekaju ovdje tajno obožavanu pucicu, već idu pred njezinu kuću, lutaju kroz Guckerl u sobu i nudjaju se za Dienstmanna. Ovaj put su oni i najstrožoj mamici dobro došli. Ove im uprtile cekere, torbe sa štikanim napisima, i plitke rogožare, dok kćeri moraju da nose kabanice, kišobrane, tople šalove i gunjeve za ležanje. Evo dogega i debeli Poglaviti, koji je iz ureda poveo dva podvornika, kojima mamice natovaruju omašne boce, kuhinjsko i stolno posudje, dok škatulu s tortama ne dadu iz ruku, da ih lakoma mladež putem ne isprazni. Jedini oci se spretnim izgovorom izvlače od tovara, jer im je trbušina teško breme, a noge — već je došlo vrijeme da popuštaju. Kaj ćemo!

Prolaz kroz Novu Ves nije u jutro baš prijatan. Iz svake stare kuće i drvene potleušice, iz svakog otvorenog kanala draži želudac neki truli smrdež. Na sreću stigne društvo naskoro do sv. Žavera, gdje je zrak već sasvim čist, a

pogotovo u Šestinama. Zato treba ovdje zastati na prvi i odulji odmor. Mamice otvaraju košare i torbe, iz kojih prostruji pikantan miris. Prvi fruštuk mora malko dražiti i praviti apetit — za drugi. O, zlatne mamice, čast vam i dika! Dug vam bio život i zdravlje! Tateki izvade iz džepa nož sa štopelcigerom, zarežu duboke brazde u domaću šunku i češnjakom špikani teleći šlegel, otčepljuju polične boce, a sad — tko se razme — nek kuša i nek izreče svoj sud, nek pogodi, da li je vino bukovačko, duhovljansko ili vrapčansko. Tko fula, mora za kaznu da popije tri put toliko nego u jutro podnaša.

Brižne domaćice su se zagledale u sunce, koje je već dobrano otskočilo, pa već žeže i pali. One uzdišu: »Joj, kak je još daleko do Sljemena!« No tateki gundjaju, neka im ne kvare veselje: »Kam vam se žuri, bumo se još puno štrapacirali!« — Karavana ipak kreće dalje. Mladež bere putem cvijeće, tateki pričaju sebi šale i anegdote, a mamice nagadjaju, hoće li kod Kraljičinog zdenca naći ognjište kao lani ili predlani, i da li je još uvijek podesno, da se tamo priredi topli doručak. Usred žege su prošli mimo Babjeg zuba, zatim mimo puta, što vodi na Medvedgrad i do sv. Jakova, kuda se ide na proštenje. Ali danas za Boga ni lijevo ni desno, nego su i dovle već oteščale.

Evo ih kod Kraljičinog zdenca i Kulmerove kućice. Evo hvala Bogu i onog u zemlju usadjenog ognjišta, gdje izletnici na ražnju peku odojke i živad. Tateki, znojni i izmoreni do krajnosti, svale se na uzane drvene klupe, da se ove ispod tereta zanjišu, a prazne čuture o boku da zazvone. Svima kao da je zastao jezik i pamet. Oni se šuteći ogledavaju nekim nujnim čuvstvom, oči im se sukobe u pogledu prema grdnom gorostasu Sljemenu, visokoj nemani, koju treba još danas dostići. Zar to mora zaista da bude? Zar nije svejedno, da li gledaju sa Sljemena dolje, ili odozdol gore? Vrag ga skeli! Em ga poznaju još iz mladih dana, obišli su ga sa svih strana, iz Kašine do Marije Bistrice, iz Stubičkih Toplica, preko Zaprešića, a navek je ist, strm korjenit, da si na njemu moraš noge da izlomiš.

Poglaviti prati te poglede i nijema dogovaranja. »Ne bu s toga niš! Em još nismo ciknuli. Ali je lijepo i tu!« Taj Poglaviti uživa osobit autoritet, pa iznese predlog, čijem argumentu zaista nema prigovora. Obišavši ognjište i razgledavši ga kritično, izjavi važno: »Bit će bolje, da odojka pečemo dolje u kotlini, nego li navrh Sljemena, gdje bi nam vjetar gasio vatru, pa bi se pečenka od dima zasmrdila. — »Živio, Poglaviti! To je pametna riječ!« zaori sa svih strana.

Mamice su doduše drugačijeg mišljenja i iskustva, ali nisu vične da protuslove muškarcima. Ta nisu one pošle na izlet poradi svoje zabave, već po želji muža i djece, da im ugode zato su rado uzele na se ovu muku. Mjesto njih protestira mladež, koja se ovdje u prirodi nekako uzobijestila. Zar stariji žele, da ostanu ovdje i pucice i dečki, medju kojima se najmladji još nikad nisu uspeli do slemenske glavice, našto se već tri mjeseca spremaju i pred saučenicima u školi gizdaju?

Ovom živahnom rječkanju učini kraj Poglaviti duhovitim kompromisom: »Starije noge izvršile su svoju dužnost dovle, pa im ne može biti prigovora, ako su se umorile. A mladeži neka je slobodno, da nastavi put do vrha, ali dakako u pratnji gardedame okretnih nožica. Neka ponesu sobom dosta hladnog jela, i neka ga troše u veselju i pristojnosti kraj čuvenog sljemenskog vrela. Djeca će ipak biti na gubitku. Do njihovog povratka masna kožica odojka ne će više pucati pod zubima, a tečna juha gulaša će se medjum zgusnuti. Šteta! Velika šteta!«

No idealna mladež ne mari. Njoj se hoće u božjoj prirodi i slobodice bez ikakove sapetosti. Uz veselu pjesmu i podcikivanje preslušale se opomene i plaho natucanje mamica, »da se treba čuvati od zla«. Uspon počima po Elvirinom putu. Svakomu je slobodno malko komoditeta. Mladiće sapinje visoki naštirkani kragen, stegnut svilenom kravatom, a djevojke čvrsti »Mieder«, što se u društvu ne smije da spomene, ali ne da disati, ni do sita se najesti. Haljina je decentno zakopčana do grla, visoka frizura sa brojnim željeznim ukosnicama kliže se od znoja i bježanja. Sve to treba olahkotiti. Iza okretne mladeži klipše gardedama, i smiješka se zadovoljno, što su ju odredili radi »okretnih nožica« to znači, da je još agilna. Ali da je vide sada? Ona se pomoću teškog muškog kišobrana uspinje mučno korak po korak zastajkuje, napuhava se od vrućine, sva je zadihana. Dok ona uzlazi po serpentinama, mladež ju daleko prestigla, goneći uzbrdice po prečcima i vrletnim vodenim jarcima. Već ih se gotovo ni ne vidi, ali se čuje objesno vriskanje, hihotanje, neke djevojke s mladićima uhvatile čak ispod ruke, da se lakše penju. Ah, da ih sada vidi mama?! Strahota! Nema nikad dosta očiju, da pripaziš, ni dosta ušiju, da čuješ što si ta grešna mladež šapće!«

Za to vrijeme se kod Kraljičinog zdenca razvila slika, kao na velikom proštenju u Remetima. Poglaviti je potpasao mesarsku pregaču, zasukao rukave, pa sad upravlja i zapovijeda stručnjački, a njegovi podvornici, kojima je znoj sa čela omastio već i četinjaste brkove, okreću pomno odojka na žanju. Željezničar Ferencz ur, pitom Madžar, dok je medju brojnim Hrvatima, predao se patriotskim ponosom priugotavljanju debrecinskog gulaša, koji pliva u papreno juhi. Mamice se usprkos umornosti ustrčale da prostiru stolove, da narežu sir i mladi luk, a jedna se medju njima sama prekorava: »O, o, o, luda pamet! Zaboravila sam doma solenku!«

A sad će izlet na Sljeme ovdje u prijatnom hladu nizine doseći vrhunac svoje slave i odredjenja! Tateki su posjedali oko stolova, gulaš se puši u širokoj zdjeli, odojak se ljeska u staklenoj kori, a uske daske škriplju pod teretom gospodskog gvihta. Starci se oslobodili ovratnika, raskopčili prsluke, neki čak i remenje oko pasa, lica im se žare od zadovoljstva, oči poigravaju od domaće kapljice. Nitko ne treba da plati kaznu, jer svaki je stručnjak, svaki pogodi na jeziku s koje gorice je vino. Svaka fela ima svoj posebni žmah i duhu. Neki se veseljaci tako zagrijali, da zadirkuju u tuste mamice i kume. Ne budi zamjere! Ta ovo je jedini izlet u godini, a muška se srca rado razgaljuju, pa onda bivaju na čas mladja i toplija...

Oko četvrte ure zaori iz gore pustopašno ojkanje, dovikivanje, neobuzdan smijeh i fićukanje. To je ta grešna mladež na povratku s visoka. Stari im idu u susret punim čašama i pjesmom »Nikaj na svetu lepšega ni nego gorica kada rodi!« Ograde su pale, strogost se zavukla na dno maminog brižnog srca. Neka djeca uživaju, ne će im škoditi — samo je jedanput u godini.

Mamice se opet pokunjile. Sunce počima da se prikloni k zapadu, nova briga, nova bojazan. Kako će otpremiti kući tateke? Tko bi u tom raspoloženju bio kadar da rastepe hrvatsko društvo? Kulmerov lugar, koji je bio pozvan, da s njima dijeli božji blagoslov, ne će doduše da sjedne medju varošku gospodu, med kojom je čak jedan Poglaviti, ali medju podvornicima on junački prazni čašu. Ali i žmirkuje, jer pozna zagrebačke izletnike. Zato ide da pripravi veliki lampaš, jer će ga danas trebati. Uz to on grunta: za koji sat budu gospoda nažveglana, pa će biti izdašnog Trinkgelda, a ostat će u senci i po koja tamna flaša vina. Tako je vazda s tom gospodom, koja u Zagrebu u tamnim uredima

siromaku kroje štibru i zakon. Lugar ih dobro pozna iz svoje mladosti. A sad budu ulovili jopca. Bormeš, treba ih voditi kroz šumu.

Da ta šuma ima oči, sad bi imala čemu da se čudi. Sami prijateljski parovi, kano da je svojta regruta. Najslabijeg vodi lugar, dvojicu njegov kravar, koji oštro vonja po štali. Muška je mladež bez dozvole pojurila s djevojkama unapred, u šumskom se mraku sve slobodnije raspjevaju i razmahuju i rugaju se starosti. Posljednje su mamice. Odavna su zašutile. Neke vode svog patrona, koji čas postajkuje, čas posrtava. Poglavitog je uzeo pod pazuho Gulaš-ur. Noge, vražje noge...

Napokon je društvo u živom žagoru izašlo na čistinu Šestinske i Žaverske ceste. U jasnoj mjesečini iza gotovo jednog sata došli su do primamljivog cimera k »Mlinarici«. Poglaviti dirigira teškim glasim: »Mlinaricu ne će mimoći nijedan pošteni Zagrepčanin! Ajde da nutri odahnemo!« Svi su zastali, brišu debeli znoj, a onda kao janjci za klepkom slijede poslušno svog Poglavitoga u prostrani vrt. Pred njihovim je očima utonio u sutonu i starac Sljeme. Oni ga iz daleka pozdravljaju kapama i šeširima i gizdaju se pred ostalim gostima: »Baš je bilo fein! Preporučamo Vam taj izlet« Ovdje se društvo tako dugo krijepi, dok stare kosti ne odrvene. Na sreću ima u Žaveru nedjeljom uvijek pripremljena seljačka kola, na kojima ih dobroćudni kumek za dobru plaću otpela doma.

Srpanjski mjesec osvjetljava široku prašnu cestu prema Zagrebu, po kojoj sretna mladež kreće pješke kući, muško i žensko u širokom redu, ruku o ruku, noseći u srcu trajnu uspomenu na današnji dan i njegove čare. Bilo je božanstveno! Za njima klipšu preumorne mamice, od muke posve iscrpljene. Smalaksao otpor. Više ne opominju, ne kritiziraju. Neka mladež malko uživa, dok je prilika. Čim djevojka dodje pod kapu, prestat će i bezbrižni smijeh. Samo one, koje su od kuće zlo odgojene, nastavit će komotni život. Kaštige božje!

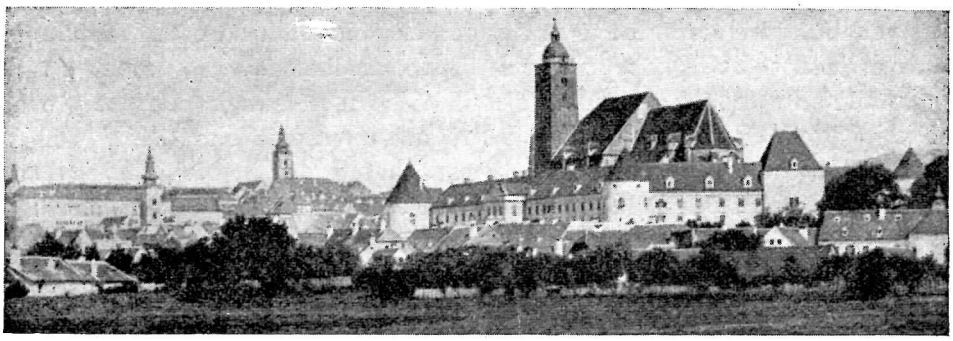

Ivo Franić: *(Nastavak 5).*

Stara katedrala u Zagrebu

Tkalčić, kao i svi koji su se držali ove pretpostavke, smetnuli su s uma: da i Farlatti izričito kaže, da su stolna crkva i nastanbe biskupa bile podignute na brdu koje se zove Zagreb. To je brdo i danas, kao što je bilo i onda, ravnina, plato. K tome je zaboravio, da se u ispravi biskupa Stjepana II za kanoničku kuriju, koju im 1237 vraća, kaže izričito, da se nalazila sjeverno od crkve, ali uz samu crkvu, i da je uz tu kuriju stajao ribnjak. Kroz svo vrijeme, sve do pred par decenija, stajao je ribnjak iza današnjeg sjemeništa i pripadao je kuriji iz koje je nastala »crna škola«. Ta kurija stajala je i onda, kao što stoji sjemenište još danas, na Kaptolu (brdu Zagrebu). Biskup Stjepan II znao je 1237 samo za onu katedralu, koju je posvetio Stjepan I 1217 godine. No Tkalčić previdja i ispravu kralja Stjepana V iz 1272 god.[43] koju zavodi i sam u »Monum. Epp. Zagreb. u kojoj se izričito zasvjedočava da je i Timotej II započeo da gradi današnju katedralu na »prvim temeljima«, dakle, na temeljima stare crkve.[44] A, kako se ta katedrala očuvala, makar i preradjena, do današnjeg dana, i ona i stara pred njom bile su sagradjene na zaravanku brda Zagreba (na Kaptolu). Prema tome Timotej II. nije se okoristio dozvolom pape Aleksandra IV iz 1258 kojom je ovlastio biskupa Filipa (1258.) da »može novu crkvu sagraditi na drugom prikladnijem mjestu«.[45]

Dakle, prva katedrala nalazila se na istom mjestu gdje se nalazi i današnja stolna crkva.

Ako je tako, pita se sada, koja je to crkva bila? U popisu crkava iz 1344 godine na ovom platou gdje se nalazi stolna crkva i biskupski dvor

[43] Tkalčić: Monum. Epp. Zgb. I. 163.
[44] Szabo: Prilozi za gradj. povj. Zgb. katedrala str. 68.
[45] Theiner: Monum. Hung. I. 236.

nalazile su se stvarno četiri crkvene zgrade: današnja sakristija, koja se sve do Bolleove restauracije stilski potpuno odvajala od ostale Timotejeve crkve; južno od ove kapelica sv. Stjepana Prvomučenika, gradjena u ranogotskom stilu, koju je sagradio biskup Stjepan II poslije tatarske provale, i kojoj prof. Gjuro Szabo meće završetak u vrijeme oko 1246.;[46] izmedju ove dvije crkve bila je sagradjena nova katedrala Timoteja II., izvedena po planovima Stjepana II., a koja je bila spojena sa današnjom sakristijom i crkvom sv. Stjepana Prvomučenika u jednu kombinovanu arhitektonsku cjelinu. Ova se crkva spominje pod imenom »Ecclesia maior« (veća crkva). Gradnjom se započelo poslije 1264. (jer je te godine Timotej došao za zagrebačkog biskupa), a oltar sv. Marije u istoimenoj kapelici posvećen je 21. VIII. 1284. Tri godine kasnije, 1287 umro je biskup Timotej II, te je i sahranjen pred žrtvenikom B. Dj. Marije »in Ecclesia maiori«,[47] a da nigdje ne čitamo da bi bio dovršio i prezbiterij i posvetio oltar sv. Stjepana kralja. Napokon se pred Timotejevom novom crkvom, tamo gdje je bila negda Bakačeva kula, nalazila i kaptolska župna crkva sv. Emerika. U spisima su je spominjali kao »Ecclesia minor« (manja crkva).

Po sigurnim historijskim izvorima, kasnije datirane crkve sv. Stjepana Prvomučenika i sv. Stjepana kralja koju je gradio Timotej, nikako ne dolaze u obzir kod odgovora na ovo pitanje. Ostaju, dakle, samo romanska sakristija i župna crkva sv. Emerika, koju je srušio biskup Luka Baratin. Dozvolu za rušenje njezino podijelio je papa Julije II.[48] s time da se agende ove župne crkve prenesu na crkvu sv. Marije. O postanku, izgradi, stilu i izgledu ove crkve mi nemamo ni najmanjeg spomena. God. 1344 konstatovana je samo zgoljna činjenica da je na ovome mjestu u to vrijeme već postojala. Kako iz postave vidimo, ona je bila odijeljena sama za sebe i dosta daleko od Timotejeva sklopa: sakristija — nova katedrala — crkva sv. Stjepana Prvomučenika. Da li je ona bila ona katedrala iz 1217 godine?

Stajala je na mjestu Bakačeve kule sve do prvog decenija XVI stoljeća (1511.). Mi ne znamo u kojem je smjeru bila orijentirana. Ako uzmemo doslovno riječi biskupa Stjepana II, da je kanonička kurija stajala sjeverno od crkve uz samu crkvu, onda bi se to moglo da odnosi i na crkvu sv. Emerika prije, no na crkvu iz koje je postala sadašnja sakristija. Ali smjer ne možemo odgonetnuti, dok se ne bi prekopalo tlo na kojem je stajala. Temelji sigurno još postoje. Nije baš vjerojatno da su i njih kod podizanja utvrda, prilikom njezina rušenja, posve izvadili.

[46] Gj. Szabo: ibid. 68.
[47] Krčelić: Cap. XII., XIII. pag. 87.
[48] Farlatti op. cit. 517.

Vjerojatno da nije zaklanjala ni pročelja nove crkve (»Ecclesia maioris«). Po tome je mogla stajati i nešto sjevernije od današnjeg pročelja katedrale, možda u smjeru sjeverozapad kao što se i sjeverni zid biskupskog grada orijentisao. To bi moglo i da bude vjerojatno, ako uzmemo, da je Kaptol tvorio samostalan i zaseban grad koji se orijentisao prema smjeru platoa, tj. u pravcu današnje nove Vesi, koja je statutom od 1347 uredjena kao »Nova ili Lepa Ves«, a pripadala je kanoničkom zboru. O toj orijentaciji svjedoče nam i crkve koje su u to vrijeme već postojale: Biskup Prodan podignuo je kod današnje Zvonarnice samostan Templara ili Božjaka (ukinut red 1312.). Uz samostan sigurno je postojala i crkva. Oko 1280 naselili su se u Zagrebu Franjevci (na Kaptolu); biskup Kažotić sagradio je za dominikance crkvu sv. Nikole u blizini katedrale i biskupskog dvora. Misli se da je bila ondje gdje je danas orfanatrofij. Oko 1315 preselili su se s otoka sv. Jakova kod Save (danas selo Opatovina kod Save) Cistercite, prozvani od naroda »Srakari« (zbog crno bijelog odijela). Smjestili su se uz postojeću crkvu sv. Marije na Dolcu. Napokon je 1347. kanonik i arhidjakon Gorički Ivan sagradio župnu crkvu sv. Ivana Krstitelja. Vlaška ulica pripadala je biskupu sa župnom crkvom sv. Antuna (danas joj se više ne zna za mjesto).

Nije bez interesa promotriti, letimično, i arhitektonski stil crkava koje su se sačuvale, ili barem do nedavna postojale: crkva sv. Stjepana Prvomučenika gradjena je u ranogotskom stilu; katedrala Timotejeva isto tako u gotskom stilu ranijeg ali već zrelijeg perioda; po nekim ostacima, koje je arh. prof. Stj. Podhorski našao u kripti crkve sv. Marije, i ona je bila prvotno izvedena u gotskom stilu; franjevačka crkva, koja je kasnijeg datuma, izgradjena je takodjer na gotski način; crkva sv. Ivana u Novoj Vesi bila je isto tako gotska gradjevina; samo za crkvu sv. Emerika, sv. Antuna i templarsku crkvu ne znamo kojeg su bile stila. Ali za sakristiju znademo sasma sigurno da je bila izvedena u romanskom stilu tzv. prelaznog perioda (sa šiljastim lukom). Tako nam u ovom razmatranju ostaje jedna nepopunjiva praznina s obzirom na crkvu sv. Emerika. Jer malo je i čudno, da su na istom platou, jedne te iste uzvisine, jedna iza druge, podizane dvije crkve i obadvije posvećene madjarskim kraljevima, ocu i sinu. No već sama činjenica, da je manja crkva (župna) pripadala sinu, potkrepljuje nas u mišljenju, da se neće raditi o katedrali koja je već 1217 bila posvećena kralju Stjepanu. K tome nas Farlatti izričito upozorava da zgrada katedrale nema ni krstionice, niti se ne bavi dušobrižnošću, u koju svrhu su postojale četiri parohije, pa je ta dužnost bila prepuštena župnicima i njihovim crkvama. Te su župe god. 1344 bile: sv. Emerika na Kaptolu, sv. Marka u gornjem gradu, sv. Antuna u Vlaškoj

ulici i sv. Margarete u podgradju.[49] Dakle je ova manja crkva služila samo parohijalnom zvanju. Teško je danas ustvrditi, nije li ova crkva bila i ranije ona stara kaptolska župna crkva sv. Marije koja je kasnije prekrštena u čast sv. Emerika, kad su Cistercite gradili svoj samostan uz novu crkvu sv. Marije koja je bila u gotskome stilu. Jer mi u nijednom ranijem spomeniku, osim u popisu crkava iz 1344., ne susrećemo ove crkve sv. Emerika. A kasnije je susrećemo češće. Ako bi se ta predmijeva obistinila, a vrlo je vjerojatno, da se župne crkve samo tako ne mijenjaju, onda bi staru katedralu bezuvjetno trebalo tražiti na drugome mjestu.

Ivan arhidjakon Gorički kaže u opisu života biskupa Stjepana II: da zamisao (initia) nove katedrale potječe od njega. Farlatti[50] izričito ističe, da je Stjepan II. »obratio svo nastojanje i rad da bi opet načinio katedralnu baziliku i svećeničke zgrade. Njemu se takodjer pripisuju zamisli i same obnovljene bazilike, čije su ustrojstvo i opis, kako ga je on odredio, bili daleko uzvišeniji i veličanstveniji od stare (bazilike); zbog čega se, prije no što se mogla dovršiti i dovesti pod krov, moralo uložiti i mnogo godina, i brige mnogih biskupa, i bezbrojne troškove«.

Zato je i biskup Filip (1248—1262) zatražio od pape Inocenta IV oprost za sve hodočasnike koji nadare crkvu, a ispovijede se na blagdan Stjepana kralja, što je papa i uvažio 1251. i 1254.[51] Da je plan restauracije stare katedrale i izgradnje nove potjecao od biskupa Stjepana II. imademo i neizravna, ali tim čvršćeg dokaza, koji nas, istodobno, dovodi i do mjesta gdje imamo da tražimo prvu sagradjenu katedralu.

Biskup Stjepan II sagradio je poslije provale Tatara crkvicu sv. Stjepana Prvomučenika, koja postoji još i danas, ali samo djelomično, ugrađena u nadbiskupski dvor. Ta crkvica nije samo od oka i bez plana izvedena.[52] I ne gledajući na njezinu suptilnu izvedbu u stilu rane gotike s osebujnom plastikom, ona nas zanima daleko više sa svojom postavom u odnosu spram starije sakristije i Timotejeve nove katedrale (kapele sv. Ladislava, svetišta s korom i kapele Bl. Dj. Marije). Njezin zapadni zid je napadno debeo (1.75 m) i leži točno, u svom produženju, u smjeru za-

[49] Farlatti: ibid. str. 337.: Fuit solemnis homo et plures in episcopatu fecit aedificare Ecclesias, specialiter et ipsam Ecclesiam (id est cathedralem, cuius imitia ei debeatur)... — Krčelić p. 4.

[50] Farlatti: ibid. 369.: Studium omne, atque operam at basilicam cathedralem et pontificias aedem reficiandas convertit. Huic siquidem atribuuntur initia ejusdem basilicae reaedificate, cujus structura et descriptio ab eo designata longe magnificentior, quam vetus, et angustior fuit; quocirca, antequam absolvi, perducique ad fastigium posset, et plures annos, et multorum Antistitum curas et immanes sumptus irapendi oportuit«.

[51] Acta Capit. anti fasc. 101 nr. 1. 2. Monum. Hist. Episcop. Zagreb vol. II. 103 (8).

[52] Prof. Gjuro Szabo: Prilozi za gradj. povj. Zagreb. katedrale str. 68.

vršetka kapele Bl. Dj. Marije, svetišta, kapele sv. Ladislava i zapadnog završnog zida sakristije. A taj zid sakristije upravo je tako debeo kao i ovaj kapele sv .Stjepana. Prema tome, već po prvotnome planu biskupa Stjepana, ova je kapela usklađena tako da sačinjava jednu arhitektonsku cjelinu s već postojećom sakristijom i novom crkvom, koja se imala ugraditi izmedju ove dvije zgrade, koje su 1246 već postojale na ovome zaravanku kojeg mi danas nazivamo Kaptol. Osim toga i prof. Szabo i dr. Srkulj[53] slažu se u tome ,da je sve do potpune izgradnje nove katedrale s brodovima i pročeljem, ulaz u crkvu, koju je po ovome planu izgradio biskup Timotej, išao kroz ovu kapelu sv. Stjepana Prvomučenika, koja je bila, nekada, potpuno u vezi s novom katedralom. Po tradiciji[54], taj spoj prekinut je istom u XVII stoljeću, da bi se otvorio prolaz između katedrale i biskupskog dvora, kojemu je pripala i ova crkvica. Na mjestu, gdje je bila ta veza, sagrađen je ogroman otpornjak od dvora do drugog otpornjaka kapele Bl. Dj. Marije. U produženju, od zapadnog zida kapele sv. Stjepana do prvog potpornjaka nove katedrale, postavio je biskup Šimun Bratulić (1604—1611) stup zatvoreni most, kojim se dolazilo u nadbiskupsku bogomolju.

Samo ako držimo pred očima činjenicu da je kapela sv. Stjepana dosizala sve do nove bazilike, mi možemo da razumijemo onu tvrdnju Pavla Rittera Vitezovića, da je ova kapela bila mnogo ljepša od prve (katedrale iz 1217).

Koja je, dakle, to crkva, ili barem gdje se nalazila? Iz isprave pape Aleksandra VI[55] znademo. da je 1258 dozvolio, na njegovu molbu, biskupu Filipu da može Zagrebačku crkvu podignuti na drugom, zgodnijem mjestu. Iz pisma kralja Stjepana IV od 1272[56], međutim, vidimo, da se njegov nasljednik Timotej nije, barem u svemu, poslužio ovom dozvolom. Sproveo je plan biskupa Stjepana II, kojeg su, kako smo vidjeli kod Farlattija, izvodili i ostali nasljednici njegovi. Iz isprave, naime, proizlazi da je on crkvu obnovio na prvašnjem temelju, i da se proslavio njezinom restauracijom.

[53] Dr. Stj. Srkulj: Zagreb 1093.—1928. str. 106.

[54] Gj. Szabo: ibidem.

[55] I. Tkalčić: Prvost. crkv. Zgb. str. 9. — Theiner: Monum. Hung. I. 236.: Cum igitur, sicut nobis exponere curavisti, Ecclesiam Zagrabiensem, que in loco minus opto constructa minatur ruinam, cupias in loco construere magis opto, nos tuis precibus inclinati, construendi prefatam Ecclesiam in loco magis idoneo ac accomodo liberam tibi auctoritate presencium concedimus facultatem.

[56] Ritter-Vitezović 101.: »quasi dissolutam in corpore suo a primo fundamento ipsam Zagrabiensem Ecclesiam reparantis, ut in eo inocentiam vitae, amorem Domus Dei, et dispensationem in rebus Ecclesiasticis providam ipsius Ecclesiae sibi creditae restauratonis fateretur.

U djelu, kojeg je izveo biskup Timotej, bila je ranija građevina samo stara katedrala i kapela sv. Stjepana Prvomučenika. Posljednju je biskup Stjepan II zato i gradio, što je prva katedrala bila u derutnom stanju i što je s njome u svome planu imao vlastite kombinacije. Čini se, međutim, da je krivo shvaćeno ono mjesto kod Stjepana II[57], koje govori o zagrebačkoj crkvi da je bila neizrecivo opustošena, pa se taj stavak prenosi na zgradu zagrebačke katedrale, a ne na čitavu biskupiju, crkvu kao zajednicu vjernika, kao pravno lice. Međutim iz samoga citata biskupa Stjepana II jasno proizlazi, da je riječ o čitavoj biskupiji kao takovoj, a ne o samoj zgradi crkve. On govori o crkvi, koju je osnovao sv. Ladislav i koja je bila nadarena slobodama, kako je provalom Tatara neopisivo opustošena i lišena i stvari i stanovnika, a zgrade su joj porušene, a naseljenici su se razbjegli ili su pobijeni ... A to se ne može reći o zgradi, već o području čitave zagrebačke crkve. Oni su spalili i Čazmu, sjedište zagrebačkih biskupa. A stanovnici pobjegoše u šume, ili se izgubiše u tatarskom roblju.

Jedno se pitanje neprestano provlači kroz naša historijska tapanja baš o ovom razdoblju hrvatske povijesti u gradu Zagrebu[58]. Tvrde, naime, svi historici, kako su staru katedralu Tatari do temelja razorili. Tvrdnja naliči na bajke, ili uvećavanja u narodnim pjesmama.

I historijske mogućnosti, i logika zdravoga razuma odlučno se protive ovome tvrđenju. K tome nijedan izvor, koji svjedoči o derutnosti stare katedrale, ne kaže nigdje da su Tatari katedralu razorili. Logika utvrđuje, da Tatari nisu bili zidari, već ratnici. Razarati kamenu zgradu i raznositi kamenje nikako nije posao za one koji nekoga progone. A oni su progonili kralja Belu IV. Napokon i čemu raznositi to kamenje, koje, njima barem, nije stajalo na putu. Ko nekoga hoće da uhvati, a pred njim je, mora se žuriti da dobije na vremenu, a ne zadržavati se s nepotrebnim poslovima, koji bi iziskivali barem tjedne rada. Iz historije tatarskih vojna i najezda znademo, da je njihov specijalitet bio sažiganje mjesta, pljačkanje i otimanje vrijednosti, i odvođenje roblja. O razmetanju zidova, rušenju spa-

[57] Ritter-Vitezović Cap. VI. Quod cum Zagrabien. Ecclesia a S. Rege Ladislavo fundata et egregie libertate donata, insultu Tartarorum inenarabiliter sit desolata, et tam rebus quam incolis miserabiliter spoliata, aedificiis combustis, hospitibus fugatis et interfectis, Ecclesiae desolationi maxima condolentes, nec non incolarum Zagrabiensium dispositioni et periclationi omnibus modis compatientes et zelo pietatis inducti, tum honestati Ecclesiae, tam hospitum utilitati, praevidere volentis, conditiones libertatum .... provida deliberatione ex nostro consensu inter se ordinatus admisimus, aprobantes et confirmantes, quae tales sunt.

[58] Uz Klaića, Tkalčića, Szabu i dr. i Sebastyan Brunner: »Agram«, Wien 1871.: »Di Tartatern verfolgen ihn (Bela IV nach Zagreb), zerstörten die Domkirche wie auch den grössten Theil der Stadt und zogen durch das gebirgige Kalnik (77) nach Dalmatien. — Balenović Šimun: Povjest Hrvatska str. 129 i 167.

ljenih zgrada mi izrijekom ništa ne znamo. Osim toga što smo naveli, treba da držimo pred očima i činjenicu: da cesta za Dalmaciju, prema kojoj je bježao nesretni Bela IV, nije ni vodila kroz Zagreb, nego više istočno od njega preko Ščitarjeva za Sisak, Topusko, Bihač, Knin. Iako su svuda zadržali tu maršrutu, zašto bi baš kod Zagreba načinili iznimke, kad Zagreb, u ono vrijeme, nije još značio mnogo, jer je bio neutvrđeno naselje. (Nastavit će se.)

IZ STAROGA ZAGREBA

KAKO JE IZGLEDAO OKOLIŠ DANAŠNJEG SVEUČILIŠTA.

Iz spisa Sabora kraljevinah — Dalmacije, Hrvatske i Slavonije — god. 1861. — Br. 212.

Izviešće saborskog financialnog odbora o pregledu zemaljske bolnice, nalazeće se u Zagrebu u Savskoj ulici.

Zapisnik odbora po saboru kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske za razvidjenje zakladah, na istu kraljevinu spadajućih, iz sjednice 1. svibnja 1861. izaslanog, vrhu pregleda zemaljske u savskoj ulici u Zagrebu nalazeće se, dne 4. srpnja 1861. poduzetoga sastavljen. Prisutni: gg. Josip Briglević, vlastelin, odbora predsjednik, Mojsia Baltić, savjetnik namjest. vieća; Mirko Bušić, podžupan; Makso Piškorec, vlastelin; Ljudevit Sallopek, vlastelin; Franjo Lovrić, trgovac, i Josip Vuščić, odvjetnik, svi saborski poslanici i odbora članovi, zatim Dragutin Pogledić, začastni savjetnik i tajnik namjest. vieća; Franjo Greutter, mjernik kod hrv. slav. graditeljstva i Vatroslav Egersdorfer, mjernik kod hrv.-slav. graditeljstva.

Da izaslani odbor nalogu iz saborske sjednice dne 1. svibnja 1861. držane sebi u tom podijeljenom, da on sav narodni imetak u izvjestnost stavi, kano i zaključku osriednjeg odbora od 5. lipnja t. g. u tom sastojećemu, doda odbor ovu zemaljsku bolnicu u Zagrebu nalazeću se pregleda, i glede ove saboru podnese, — udovolji, isti odbor u prisutju više drugih saborskih članovah, koji odboru pridružili su se. dne 4. srpnja t. g. naznačenu zemaljsku bolnicu, u gradu Zagrebu u savskoj ulici nalazeću se, svestrano pregledao, i tako iz vlastitoga očevida, kako takodjer iz spisah na isti predmet odnosećih se i po ovdašnjem graditeljstvu sebi priobćenih osvedočio se, i pronašao je:

1. Da bolnica ova po odredjenju ministarstva unutarnjih poslovah, g. 1857., 1858. i 1859. na račun ovdašnje zemaljske konkurencijalne zaklade sagradjena, i god. 1860. propisata pohvala (Collaudirung) dovršena je.

2. Da kod gradjenja zgrade ove radi uzniženog položaja zemljišta, na kojem ta zgrada stoji, propisata sredstva učvršćenja upotrebljena, i zgrada ova polag propisah tehničkih dobro, čvrsto, i opredljenoj svrhi shodno sagradjena je.

3. Da u istoj zgradi sledeće sobe i prostorije nalaze se, i to: U predielu kod zemlje, zatim u 1. i 2. katu: a) velike dvorane za bolestnike 6; b) manje dvorane za bolestnike 4; c) dvorane razpoložive (Reserve Sale) 6; d) posebne

sobe 7; e) sobe za nadzornike 3; f) sobe za ranarničke operacije 2; g) sobe za dogovaranje 1; h) soba za vratara 1; i) sobe za kupelje velike 2; k) sobe za kupelje male 4; l) kod kupeljih sobe za podvoriteljice 2; m) sobe za čuvanje stvarih potrebnih (Depot) 2; n) kuhinje za teh 4; Q) kuhinja velika 1; r) speise 2; s) magazini 4; t) ledvenica 1.

2. kat je opredieljen za liečničke bolestnike muškog spola.

1. kat za liečničke bolestnike ženskog spola.

Prediel kod zemlje za bolestnike ranarničke.

Prediel uz zemlju za občenito jelo, kuhanje, i čuvanje stvarih.

Sada u posljednjem predielu nalazi se razno i mnogobrojno pokućtvo za bolnicu nabavljeno, i u magazinu položeno, da su s ovim sasvim napunjeni; čuvanje ovoga je pod skrblju namiestničkog vieća.

4. Da sgrada ova za 200 bolestnikah prostorije imade, — i sada samo prediel uz zemlju za zemaljsku svrhu imenito za čuvanje pokućtva za bolnicu nabavljenoga upotrebljiva se, — a sve drugo, kanoti prediel kod zemlje, zatim 1. i 2. kat za bolnicu vojničku služi, i sada do 40 bolestnikah vojničkih tamo nalazi se.

5. Da sgrada ova dva dvora, jednog od sjeverne, a drugog od južne strane imade, — i da dvor sjeverni drugoga izlaza za kola neima, nego kroz dvor samostana sestara milosrdnih, i da ulaz ovaj ponješto shodniji bi postao, kad bi se na istočnoj strani sgrade kroz mednji zid iz dvora južnog bolnice u dvor samostana vrata načinila i odanle put u upitni sjeverni dvor bolnice osnovao, premda će i ov put kroz tudji dvor voditi, ali ipak vrata pod vlastitom oblastju imati.

6. Da kod gradjenja bolnice za izravnati liniju na sjevernoj strani medj samostanom sestara milosrdnih i bolnicom zemaljskom, zamjena gruntišta je načinjena tako, da je bolnica na istočnoj strani toliko gruntišta samostanu odstupila, koliko je na zapadnoj strani od samostana dobila, i tako se je medjna sjeverna linija sravnila.

7. Da povod, i tečaj nabavljenja i gradjenja bolnice ove bio je slijedeći:

Godine 1853. učinjen je bio ondašnjoj banskoj vladi ministarstvu unutarnih poslovah predlog o tome, da bi se u Zagrebu jedna zemaljska bolnica sagradila, i u tu svrhu predplata od 600.000 fr. sr. iz državne blagajne dozvolila, — koj predlog, premda se njemu ministarstvo protivilo nije, uspjeha imao nije.

Kasnije god. 1855. potaknulo je ministarstvo unutarnjih poslovah najvećma iz uzroka, što se je u ono doba cholera pojavljala, i samostan bratje milosrdne u Zagrebu dovoljnih prostorijah za bolestnike imao nije, a za ženske bolestnike u Zagrebu pod upravljanjem sestarah milosrdnih upeljala, i u tu svrhu blizu samostana njihova jedna kuća u najam uzela, i kad takove dobiti moguće nebi, da bi se u istu svrhu jedna kuća iz novacah obdvih zakladah bolničkih županije Zagrebačke kupila, što takodjer radi manjka sposobne kuće za rukom nepojde.

Na to bude po ovdašnjem namjestničtvu onaj predlog ministru učinjen, da bi se kod samostana milosrdnih sestarah jošte drugi kat sagradio, i u njem bolnica na 100. ženskih bolestnikah ustrojila, trošak pako u tu svrhu iz zemaljske konkurencijalne blagajne u 10.000 fr. sr. samostanu uz povratak dozvoljio; — uslied ovoga predloga stigne god. 1856. ministarska odluka, kojom bi izaslan ministarski savjetnik Weisz, da sa samostanom milosrdnih sestara radi gradjenja i obskrbljenja ženske bolnice u Zagrebu shodno ugovori, česa uspjeh biaše, da

je rečeni samostan u prenaznačenu svrhu s e n o k o š u F r a n j e Č a č k o v i ć a,*) uz samostan ležeću, kupio i za ove izplatu kupovnu svotu od 3500 fr. sr. iz zemaljske konkurencijalne blagajne sebi uz povratak doznačiti molio, a drugim podneskom osnovu za gradjenje bolnice, ali ne već za 100 ženskih bolestnika, već za 200 obodvojeg spola bolestnikah izradjenu podneo je, u kojoj trošak gradjenja, uz nadu raznih privatnih podporah i prinesakah, na fr. sr. 80.000 proračunan biaše.

Prigodom komisionalne razprave u sledstvu ovoga podneska preduzete nije osnova samostana odobrenje postigla, već je nova osnova na 200—220 obodvojega spola bolestnikah načinjena i ovoj takodjer učiona za primalje dodata, te trošak na 150.000 fr. sr. proračunat.

Odnosno na izviestje ove komisije je ministarstvo unutarnjih poslovah gradjenje bolnice obćenito za bolestnike obodvojeg spola, polag osnove komisionalne bolnice, u tu svrhu kupljenu s e n o k o š u Č a č k o v i ć e v u od samostana milosrdnih sestarah prekupiti odredilo, i dotično svotu 3500 fr. sr. za ovu iz zemaljske konkurencialne blagajne predplaćenu, iz samostana odpisati, trošak pako gradjenja na 100.000 fr. sr. omaliti učinilo, — napokon gradjenje proti obstojavšoj systemi ministerialnom mjerniku Zettelu povjerilo, a trošak gradjenja na zaklade zemaljske uzelo, i oviuh aktivne obveznice u tu svrhu kod narodne banke založiti odlučilo.

Ovim načinom je tečajom godinah 1857., 1858. i 1859. upitna bolnica sagradjena, i 1860 pohvala sliedila.

Pošto kod sgrade ove djelo zidarsko, tesarsko, pokrivanja i kamenarsko ličbene u ukupnoj svoti, već samo uz pojedine ciene ustanovljeno i poduzetniku predano bilo je, već i osnova gradjenja svaki čas mienjala se je: toga posljedica biaše, da troškovi gradjenja mjesto proračunatih 100.000 fr. sr. izneli su 361.294 fr. 65¼ kr. a. vr., i to sgrade 336.969 fr. 71¾ kr. nabavljeno pokućtvo 16.892. fr. 26 kr., i kod glavne blagajne za daljnje troškove depositirano 7432 fr. 67½ kr.

U račun ove svote dala je visoka vlada iz dohodka lutrije državne 4. stran sa 158.644 fr. 65 kr. a. vr., ostalih pako 202.650 fr. a. vr. plaćeni su stranom iz blagajne zemaljske konkurencialne, stranom pako iz novaca od narodne banke uz zalog obveznicah na zemaljske zaklade spadajućih uzajmljene u svoti od 327.773 fr. 20 7/8 kr. i sada založene su, i svota duga u 123.200 fr. a vr. izplatiti, te založene zakladne obveznice izkupiti dužnost imade: vlastitost ipak niti kupljenoga gruntišta, niti sgrade na njim sagradjene u gruntovnici na zemlju jošte prenešena i prepisana nije, kako to izvadak pod br. 1. dokazuje.

*) Franjo Xav. Čačković-Vrhovinski bio je medju osnivačima Glazbenog zavoda u Zagrebu. Sam skladatelj do svoje smrti 1865. suradjivao je neumorno u Upravi našeg Glazbenog zavoda.

Gore spomenuta zgrada nije našla prave svrhe sve do izložbe u god.. 1864. U godini 1865. smještena je u ovu zgradu tvornica duhana, koja je u zgradi bila sve do godine 1882. Nakon što se je ova tvornica preselila u svoju novu zgradu i nakon što zgrada na novo adaptirana uselilo se je iste godine u ovu zgradu Hrvatsko sveučilište, koje je od svog osnutka 1874. bilo u zgradi Akademije na Katarininom trgu u gornjem gradu. Od onog vremena sve do danas nalazi se naše sveučilište u toj zgradi, koja stoji na nekadanjoj sjenokoši Čačkovića-Vrhovinskih.

Napomenuti moramo još, da je u ono doba bila sramota ići liječiti se u bolnicu, pa stoga nije se mogla ova zemaljska bolnica aktivirati.

Kako bi bolnica ova dogotovljena, za nju odgovarajućeg broja bolestnikah nebi bilo, jer cr. kr. zemaljsko vojno zapovjedništvo dopisom svojim od 13. veljače t. g. br. 142. ovdešnjem namjestničtvu priobčilo, da visoki erar iz uzroka, što za bolnicu ovu bolestnikah nebi bilo, a ona najshodnija za kasarnu, koje potreba je, obratiti sebi mogla, istu bolnicu od zemlje za kasarnu kupiti bi želio, i ujedno, ako bi se to zemaljskoj vladi videlo, sgradu svoju u Novojvesi u gradu Zagrebu ležeću, zemlji za bolnicu u račun kupovne svote ustupiti pripravan bi bio, koje dopis namjesničtvo za rješenje sabora pridržalo je.

S obzirom na sva ova mnije odbor: da najprije putem ovdešnjeg namjestničkog vieća financijalnoj prokuraturi nalog podieliti bi se imao, da ona prenos vlastničtva sgrade ove i k njoj spadjaćeg gruntišta na kraljevinu ovu u gruntovnici pribavi; zatim buduć su prisutni mjernici i vještaci mnenje svoje u tom izjavili, da kad u Zagrebu sveučilište upeljalo bi se, sgrada ova bez ikakvog preustrojenja za fakultet liečnički posve shodno upotriebiti bi se mogla, i u ovoj ne samo za sve grane ličničtva dovoljno prostorijah bi bilo, već nekoje sobe nadalje za bolnicu, koja i onako kod klinike od potrebe je, kano i za primaljstvo preostati bi mogle; u ostalom pako, ako u tu svrhu sgrada ova potrebna nebi bila, to ona za ništa drugo, nego za bolnicu, za koju gradjena je, ili pako za kasarnu upotriebiti bi se mogla; uz koje vještakah mnienje i postupajući odbor pristaje,

Josip Briglević, s. r. odbora predsjednik. Josef Vuščić, s. r. saborski poslanik i odbora izvjestitelj. s

Za točan prepis jamči i priopćio:

Juraj pl. Čačković.

Viktor Rudolf:

Grad Zagreb — kolijevka Ilirizma

(Svršetak.)

Prve novine bjehu od inteligencije primljene s velikim ushićenjem. Sa svih strana primao je Gaj zanosna pisma puna priznanja i odobravanja. Ali već u početku izlaženja novina došao je Gaj do saznanja, da su se pretplatom javljali ponajviše kajkavci, a malo ih se javljalo iz Slavonije, Vojne Krajine, a pogotovo iz Dalmacije i Bosne. Poradi toga odluči se Gaj, da već počevši od naredne godine promijeni ime, dijalekt i ortografiju Danici i Novinama. Na to ga je potaklo dvoje: Gaj je uvidio, da kajkavci sami po sebi nisu podobni, da stvore i uzdržavaju svoju posebnu literaturu, niti su podobni ni jaki da stvore posebno narodno tijelo, a osim toga Gaj i njegovi drugovi uvjeriše se tečajem dugotrajnoga požunskoga sabora, da ih čekaju teške borbe s Madjarima, stoga je trebalo s jačom otpornom snagom poći u boj, a podjedno i sav narod okupiti oko jedne zastave. I zato u 48. broju Danice oglasi, da će Novine Horvatzke i Danica od mladoga ljeta 1836. izlaziti štokavskim narječjem i novim pravopisom. Početkom godine 1836. preobraziše se »Horvatske Novine« u »Ilirske narodne novine« s prilogom »Danica ilirska«. Tako je Gaj ujedinio narod hrvatski oko jednoga zajedničkog imena i jednoga jedinstvenog pravopisa. Da bi se kajkavci što brže

naučili štokavštini, napisao je Vjekoslav Babukić, štokavac iz Požege »Osnovu slovnice slavjanskoga narječja ilirskoga«.

Ovom prigodom moramo spomenuti, da je rad Iliraca ujedinio uz hrvatsku omladinu veći dio plemića i svećenika, pa se stvori nova politička stranka, koja bi prozvana ilirskom strankom. Njoj nasuprot stajala je zasad još mala skupina ljudi — madjarskih prijatelja — kao madjaronska stranka. Omladina je okupila oko sebe sve protivnike madjarskoga nastojanja, pa je svoje djelovanje protegla svojim idejama kulturnim na čitav narod. Posljedica toga bila je politički preporod hrvatskoga naroda. I kolikogod je književni rad ilirskih književnika važan u literarnom pogledu, toliko je on vrijedan i za politički pravac našega naroda. Ilirska je literatura svojim budnicama pročistila i proširila narodu krug njegovih političkih ideja, a time probudila i narodnu svijest. Ilirska ideja uspiruje patriotsku revnost, budi narodni nehaj, a što je najvažnije pritom okuplja oko sebe čtav narod.

— —

Kada je Gaj dobio dopuštenje za izdavanje novina, odmah je pomišljao i na to, da osnuje u Zagrebu štampariju. Već 30. prosinca 1835. predade on molbenicu, kojom moli da mu se dopusti u Zagrebu osnutak »bibliografskog zavoda«. Ovu su molbu preporučili zagrebački ban Vlašić, biskup Alagović, zagrebački Kaptol, županija zagrebačka, gradsko poglavarstvo zagrebačko te vrhovni školski ravnatelj grof Karlo Sermage. Osnutak štamparije isticalo se kao »narodna potreba«. Medjutim je ugarska vlada zabacila ovu molbu i Gaju nije preostalo ništa drugo nego da se obrati izravno na kralja. I on krajem maja 1836. godine stigne u Beč. Sa sobom je ponio preporučno pismo zagrebačkog podžupana i poslanika Hermana Bužana na tadašnjega prezidijalnoga dvorskoga tajnika. Herman Bužan naročito u svojemu pismu ističe, da se na njega obraća »u poslu, koji je od najvišega interesa po moju domovinu kao i po naš narodni opstanak«.

I molba Gajeva bude odmah uzeta u raspravu, pa je preko Metternicha predan kralju akt, u kojem se kralju predočuje potreba ilirskih novina, jer se »u kratko vrijeme kroz rečene hrvatske novine pokazao povoljan rezultat, jer se s jedne strane proisteklim političkim entuzijazmom Hrvata stavljen snažan nasip protiv madžarskih težnja, a s druge strane svi susjedni puci (Srbi, Bošnjaci, Hercegovci, Crnogorci i Turska Hrvatska) stali su se posredovanjem ovih novina u književnim poslovima zbližavati, pa tako gledaju sada s većim interesom u monarhiju, negoli ikud drugud.« Ministar grof Sedlnitzki naročito je preporučio Gajevu molbu kao eminentno političku i probitačnu po interese monarhije na povoljno rješenje. Dne 7. lipnja 1837. god. dobio je Gaj dugo očekivani privilegij za svoju štampariju. Prvo djelo Gajeve štamparije (»Ilirska novinarnica« na Kapucinskom trgu) bila je knjižica

Janka grofa Draškovića: »Ein Wort an Illyricus hochherzige Töchter«. U toj knjizi grof Drašković nastoji predobiti »ponijemčene« žene za narodnu stvar, jer samo sudjelovanjem žena može uspijevati svaki važniji narodni rad. On se tvrdo nada, da će žene biti vrijedne kćeri onoga naroda najstarijega koljena, koje ima svoje ime od »Slave«. I ovaj apel patriotskoga Ilirca na narodne žene naše imao je vidnoga uspjeha. Ivan Kukuljević o tome piše ovo: »Iza one poslanice na kćeri ilirske pretvorila se čarobno sva ćud i narav naših svjesnih žena; one, koje bijahu već napola ponijemčene, stadoše učiti i govoriti hrvatski, poprimiše narodnu nošnju, počeše čitati hrvatske časopise i knjige, pjevahu hrvatske pjesme javno i u kući, dopisivahu hrvatski, a neke pokušaše dapače i obogaćivati književnost hrvatsku.« Za znak zahvale dadoše hrvatske gospođe izraditi portrait grofa Draškovića, koji se danas čuva u »Matici hrvatskoj«.

Opet jedan vidni uspjeh ilirskih pregalaca.

Gajeve novine bile su preteča za širenje narodne svijesti i narodne prosvjete. Ali Gaj misli i dalje. To se najbolje vidi iz njegovih riječi u 33. broju »Danice«: »Danica objavlja zoru, a zora svanuti ne može bez narodnoga društva.« I zato zagovara Gaj u svojim novinama, da bi se osnovalo kulturno društvo »Društvo prijatelja narodne izobraženosti ilirske«. Gaj je izradio i pravila toga društva i predložio saboru na potvrdu. Društvo je imalo dvojaku zadaću: duhovna zabava, koja bi se sastojala u proučavanju svih znanosti osim politike i teologije, te nabavljanje knjiga i rukopisa, što se tiču naroda našega i domovine, sabiranje i sakupljanje stvari, koje se odnose opredijeljene znanosti, kako bi se podigao narodni muzej i općinska knjižnica.

U Beču je ležala ova osnova pravila dvije godine, a da nijesu bila potvrđena. Zato je trebalo nešto drugo učiniti, da se razvija veća društvenost, da se stvori središte za sve rodoljube. I 14. srpnja 1838. izdadoše grof Janko Drašković, gradski sudac Josip Stajdaher, gradski župnik Stjepan Pogledić i blagajnik zagrebačke županije Valentin Vrančić proglas za utemeljenje čitaonice. Već 22. kolovoza 1838. god. potpuno je uređena Čitaonica, kojoj je pravila potvrdilo zagrebačko poglavarstvo. Prvi predsjednik je bio Janko grof Drašković, a tajnik Vjekoslav Babukić. Novi vidljivi uspjeh zagrebačkih Ilira. »Čitaonica« nije bila osnovana samo za zabavu i za čitanje novina i knjiga, već je ona imala postati žarištem u prvom redu književnog rada, da se raspravljaju u njoj sva važna pitanja s obzirom na narodni život. Čitaonica je tako postala rasadnicom svih potonjih prosvjetnih zavoda naših.

U svom nastupnom govoru (14. VII. 1838.) iznio je grof Drašković ideju o osnutku »Gospodarskoga društva« kao i o utemeljenju »Matice

ilirske«. I već 7. ožujka 1839. zaključuje odbor Čitaonice, da se s njom spoji »jošte jedan novi zbor pod imenom Matice ilirske.« Cilj »Matice ilirske bio je taj, da se svakojake knjige u ilirskom jeziku na općinske društvene troškove utiskati dadu.« Stvorena bijahu pravila i 4. travnja 1839. podnešena kralju na potvrdu. Međutim dok se čekalo na potvrdu kraljevu osnovano bje najviše nastojanjem zagrebačkoga nadbiskupa Đure pl. Haulika Gospodarsko društvo, kojemu je zadaća bila unapređenje i popravljanje poljodjelstva u Hrvatskoj. Ovo je društvo izdavalo svoj stručni časopis »Gospodarski list«.

Kako pravila Matice još nijesu bila potvrđena, sastanu se članovi Čitaonice na glavnoj skupštini dne 10. veljače 1842. godine i zaključe na prijedlog Janka Draškovića, da se osnuje »Matica ilirska«. Zadaća je Matice, da rasprostranjuje nauku i književnost u narodnom jeziku našemu, da mladeži našoj dade prilike, da se domorodno izobrazi. Prvi odbor »Matice« bio je ovaj: dr. Ljudevit Gaj, predsjednik, Vjekoslav Babukić tajnik, a Demeter, Štoos, Antun Mažuranić i Ljudevit Vukotinović odbornici. Već prve godine javilo se 150 utemeljitelja i 400 članova.

Neprijatelji ilirskih nastojanja naročito madjaronski Kasinaši rovarili su protiv napredovanja ilirskih pothvata. Pa kad je i novi ban Haller izravno izvjestio kralja, kako su u Hrvatskoj prilike nesnosne, pa radi uzbuđenja međusobnih neprijateljstva i strančarstva, zabrani kralj 11. siječnja 1843. ime ilirsko, ilirizam i Iliriju. U Zagrebu je ova naredba oglašena 18. siječnja, toga dana izašao je posljednji broj »Ilirskih novina«, jer već u subotu 21. siječnja iziđoše »Narodne novine« s književnim prilogom »Danica horvatska, slavonska i Dalmatinska«. Podjedno bi uklonjen odnosno zabranjen i ilirski grb.

Kad je »Čitaonica« pod bečkim apsolutizmom godine 1850. prestala živjeti, postade »Matica ilirska« samostalnom. Pravila su joj stvorena u skupštini 9. veljače 1851. god., a 27. veljače izabran predsjednikom Ambroz Vranicani. Iza velikih i dugotrajnih (1854.—1857.) smutnja, koje su nastale osnutkom »Hrvatsko-slavonskoga književnoga društva« izabra glavna skupština novi »reformni« odbor (3. III. 1858.), kojemu je bio predsjednik Ivan Mažuranić. Premda je i ovaj odbor izdao nekoliko knjiga, svršio je tim, da je Matica svekoliko svoje književno djelovanje predala 29. lipnja 1868. novoosnovanoj Jugoslavenskoj akademiji, koja je Matičinim troškom počela izdavati list »Vijenac«. Na glavnoj skupštini Matice dne 2. veljače 1873. god. izabran bje odbor, koji je imao izraditi nova pravila za »Maticu — hrvatsku«. Matica se odijeli od Jugoslavenske akademije, a »Vijenac« predade »Dioničkoj tiskari« u Zagrebu. Poslijednja skupština »Matice ilirske« bila je dne 29. studenoga 1874. godine.

U vezi predašnjega mora se naročito istaknuti, da se već godine 1839. mislilo o osnivanju akademije pod imenom učenoga društva. Političke prilike potisnule su tu narodnu želju u pozadinu sve do godine 1860., kada je biskup J. J. Štrosmajer predao pismo i 50.000 forinti za osnutak akademije.

U Čitaonici počela se voditi briga i o kazališnom pitanju. Krajem 18. stoljeća stiskavala se hrvatska Talija u privatnim prostorijama plemićkoga konvikta i zagreb. nadbiskupskog sjemeništa. Javni Zagreb zabavljao se u tadašnje doba njemačkim predstavama, što su ih udešavali njemački glumci u palači grofa Amadea (današnja zgrada prirodoslovnog muzeja, Demetrova ulica broj 1). Godina 1832. znamenita je u povijesti zagrebačkog kazališta. Dne 27. studenoga te godine dobio je zagrebački građanin i trgovac Kristof Stanković na bečkoj lutriji (broj srećke 169844) glavni zgoditak od 30.000 carskih dukata.

Ali umalo te se Stankovićevim novcem nije pomogao sasvim netko treći negoli on i hrvatsko kazalište. Kad se sretni dobitnik vraćao iz Beča s punim torbama zlata i srebra, sazna za to jedna razbojnička banda, te naumi da ga na putu dočeka i orobi. Sama providnost savjetova dobitniku da odabere drugi put i tako izmakne ovoj otimačini.

Kad se je Stanković sretno vratio u Zagreb, prva mu je misao bila, da glavnicu uloži u sigurnu korist svoju i svojega naroda. U to doba bješe jedna od glavnih potreba grada Zagreba, u kojoj bi se mogle udešavati javne zabave i predstave. I sijevnu mu misao, da pruži ruku javnoj potrebi. Gradski oci s oduševljenjem pozdraviše ovu Stankovićevu namisao i 29. travnja 1833. bude sklopljen i potpisan ugovor med glavnim i slobodnim gradom Zagrebom i privatnim poduzetnikom Stankovićem glede gradnje kazališne zgrade na Markovom trgu. I već 12. kolovoza 1833. mogao se svečanim načinom položiti temeljni kamen novome kazalištu. Početkom godine 1835. bila je zgrada dogotovljena i predana da služi umjetnosti i narodu punih šezdeset godina. Poslijednja predstava u kazalištu na Markovom trgu bila je 16. lipnja 1895. U svibnju već godine 1894. započeta je gradnja nove monumentalne zgrade, današnjeg novog kazališta na trgu Kralja Aleksandra. Ovo je kazalište svečanim načinom otvoreno u nazočnosti tadašnjeg kralja dne 14. listopada 1895. godine.

Po kroničarskoj dužnosti zabilježiti nam je, da je u hrvatskom zemaljskom kazalištu u Zagrebu prikazano od godine 1840. do 16. lipnja 1895. svega 936 komada, od toga je bilo 147 izvornih.

U doba ilirskih nastojanja pada i osnutak Narodnog zemaljskog glazbenog zavoda, koji je osnovan već godine 1827., kada se u Zagrebu osnovalo društvo prijatelja glazbe, da u zemlji i među narodom goji i širi glazbu. Škola je započela radom početkom škol. godine 1827./28.

Pokriće troškova oko uzdržavanja te škole namaknuše društveni članovi dobrovoljnim prinosima. Od god. 1876. podučava se u današnjoj zgradi.

Pitanje o osnutku narodnog muzeja pokrenuo je još godine 1829. Ljudevit Gaj. Njegovom pobudom počeli su se već tada kupiti različni predmeti za muzej. Odlučan korak učinio se tek god. 1846., kada se je dobrovoljnim prilozima naroda kupio veliki dio starih slavenskih novaca (575 komada) iz zbirke Welzl von Wellenheim-a iz Beča. Iste se je godine kupila na dionice za 25.000 forinti palača grofa Dragutina Draškovića Trakošćanskoga, te se prozvala »Narodnim domom«. U nju je smještena Čitaonica, gospodarsko društvo i narodni muzej, tu se uređivale i ilirske novine. Po zakonu od 4. ožujka 1886. došao je narodni muzej pod upravu Jugoslavenske akademije. Godine 1893. muzej je reorganiziran i tjesnije vezan uz sveučilište.

Prvi pokrovitelj i utemeljitelj jugoslavenske akademije pokojni biskup J. J. Štrosmajer obećao je akademiji već 14. ožujka 1866. zbirku slika i umjetnina. Svojim darom od 40.000 forinti pokrenuo je pitanje o zgradi za akademiju i galeriju slika. I zgrada je troškom od 300.000 forinti izgrađena i galerija svečano otvorena po samom darovatelju 9. studenoga 1884. godine, a po zaključku akademije nadjenuto joj je na vječnu uspomenu ime »Akademička galerija Štrosmajerova«.

Godine 1744. utemeljen je u Zagrebu Kr. zemaljski arkiv za Hrvatsku i Slavoniju, a iste godine imenovan je i prvi arhivar.

Kr. sveučilišna knjižnica u Zagrebu osniva se već prvom polovicom 18. stoljeća, dok je isusovački red imao ugleda i dok je držao akademiju u Zagrebu. Kao samostalni institut vrijedi tek od godine 1777. Kada je godine 1874. uzakonjena akademija kao sveučilište, spojena je nekadašnja muzealna i akademička knjižnica u jedno.

Osnutak književnoga društva sv. Jeronima u Zagrebu potaknuo je pokojni kardinal i nadbiskup zagrebački Juraj pl. Haulik. Po njegovoj želji sastade se dne 16. siječnja 1867. preko 20 svećenika grada Zagreba, da se posavjetuju o tom, kako bi se u Zagrebu izdavala dobra pučka knjiga zabavnoga i poučnoga sadržaja. Pravila budu potvrđena godine 1868. i tada je društvo započelo svojim radom.

Prvu gimnaziju u Hrvatskoj osnovao je pavlinski prior Trnovin godine 1582. u Lepoglavi. Kroz 25 godina bila je ta gimnazija jedini srednji zavod u Hrvatskoj, koju je mogla polaziti i svjetovna mladež. Ma da je ta gimnazija stekla u najkraće doba lijep glas, nije mogla toliko narodu koristiti nešto radi svoje udaljenosti a nešto i radi svoje osamljenosti. Stoga se pojavila opća želja, da se takova gimnazija osnuje u Zagrebu. I tako je za Duhove godine 1607. i otvorena uz pripomoć isusovačkih učitelja u nekadanjem samostanu benediktinskom. Zagrebačka gimnazija

ubrzo je skupila svu mladež oko sebe, tako, da su Pavlini 1713. svu svjetovnu mladež otpravili u isusovačku gimnaziju u Zagreb, a zadržali tek duhovne pitomce. Kralj Leopold I. podijeli zagrebačkoj gimnaziji čast akademije god. 1671., nu čini se, da se akademički stupnjevi na toj akademiji nijesu dijelili. Zavod se zvao: »Academia sum adnexo sibi gymnazio« ili »Gimnasicum et archi gimnazium«. Tako je ta institucija ostala do u doba ilirsko, kada se godine 1842. odijelila akademija od gimnazije.

Na početku ovog članka istaknuo sam, da je grad Zagreb sticajem prilika postao centar političkih i kulturnih nastojanja hrvatskoga naroda. U gradu Zagrebu udareni su temelji svim današnjim kulturnim institucijama ilirskoga pokreta, pa mu zato i pripada časno ime »kolijevka ilirizma«.

Konac.

Ivan Ulčnik:

Naši stari zagrebački privrednici

(Nastavak 2.)

BOTHE EUGEN, FERDINAND, ZA TRGOVINU MIRODIJA.[1]

Bothe Eugen Ferdinand bio je rodjen god. 1842. u Milanu, u doba kada je Lombardija spadala Austriji. Otac mu je bio viši časnik u austrijskoj vojsci, pa je umro u vrijeme, kada je sin Eugen bio još dijete. Prijatelj oca, kapetan barun Fridrich Kulmer uzeo je malog Eugena k sebi i s njime došao u Hrvatsku, gdje je bar. Kulmer kao major služio u Otočcu. Eugena Bothea dao je u Rakovac, gdje je polazio školu. Bothe se je po želji svog zaštitnika najprije posvetio vojničkom staležu, pa je polazio vojnu školu u Pečuhu. Kako nije imao volje za vojsku, posvetio se je trgovačkom staležu, kojega je izučio u Vinkovcima. Nakon dovršenja trgovačkih nauka otišao je god. 1857. u Zagreb gdje je kao trgovački pomoćnik upotpunio svoje zvanje. Njegov zaštitnik Kulmer tada već povišen na grofovski stalež uvijek je nastojao da mladi Bothe dodje u praksu u prve trgovačke kuće. U god. 1861. kupio je Bothe od Antona Vidanića u Ilici br. 38 trgovinu mirodija. Taj posao postao je doskora prva zagrebačka trgovina od mirodijske struke. God. 1864. oženio se je Bothe sa Adelom Mužević, kumovao mu je tadašnji načelnik dr. Frigan, a vjenčanje se je obavilo u kapelici dvora grofa Kulmera u Šestinama. God. 1866.

[1]) Ime Bothe je u Zagrebu još i danas poznato po velikoj trgovini pokućtva »Bothe i Ehrman« d. d. u Ilici 23, koju tvrtku je Eugen Bothe osnovao. Prije ratnog doba bila je kuća Eugena Bothea jedna od prvih i najpoznatijih u Zagrebu pa ćemo stoga život i djelovanje Eugena Bothea malo opširnije opisati po podacima, koje smo dobili od njegovog sina g. Mirka Bothea.

kupio je grof Kulmer veće šume u Zagrebačkoj gori. Bothe je te šume po želji grofa Kulmera, eksploatirao. God. 1869. napustio je trgovinu mirodija pa je otvorio trgovinu umjetnina i raznih predmeta kojih u Zagrebu tada nije bilo. Naročito su se prodavale Wertheim-blagajne, šivaći strojevi, puške, ure, slike. Do tada su se sve te stvari naručivale iz vana, naročito iz Beča. Da se je trgovina jako povećavala, pa je zauzela cijelu frontu kuće u Ilici br. 38, (koja je danas u polovici srušena, te na njoj stoji kuća Hrv. Obrtne banke). Malo iza toga uživao je Bothe opće poznati glas dobrog privrednika, pa je bio izabran kao član Trgovačke-obrtničke komore, zatim u ravnateljstva raznih novčanih zavoda, a bio je na čelu i raznih tadanjih društava. U god. 1886. bio je Bothe izabran i u Hrv. Sabor i to u prvom zagrebačkom kotaru, na programu tadanje narodne stranke. God. 1873. kupio je kuću u Ilici 38. Kako je Bothe bio stvaralačkog duha kao trgovac, to se je još počeo baviti i gospodarstvom naročito vrtljarstvom i vinogradarsvom, pa je u tu svrhu kupio mnoga zemljišta u gornjem dijelu Zagreba, naročito na Pantovčaku, zatim u potezu današnjeg Zelengaja i Vinogradske ceste. Bothe je naročito htio da u Zagreb uvede što više trgovačkog modernog duha, pa je zato nastojao da uvede sve ono što su drugi veći gradovi već imali. Tako je god. 1888. dobio koncesiju za osnutak vlastite električne centrale, kojom je htio i druge privatnike opskrbljivati električnom strujom. Kako je koncesija vrijedila samo 3 mjeseca, to u tako kratko vrijeme nije bilo moguće uz tadanje prilike, da se poduzeće ostvari. U isto doba vladala je bolest na svilenim bubama. Bube su tada bile dobra zarada nekojih krajeva. Bothe je odlučio da uvede moderan način odgajanja svilenih buba, pa je u tu svrhu na zemljištu tadanje obrtne škole u Ilici br. 45 osnovao uzgajalište svilenih buba u velikom opsegu. Tadanja Hrvatsko-slavonska-dalmatinska vlada podupirala je to Botheovo nastojanje, a bio je i sa mjerodavnog mjesta pohvaljen. Usljed tadanje ovisnosti o madjarskom ministru trgovine, morao je Bothe taj tako plemenito i korisno zamišljen rad obustaviti, jer je madjarska vlada koncesiju za uzgoj svilenih buba podijelila nekom Besereliju po narodnosti Madjaru na 15 godina. Bothe ipak nije klonuo već se prihvatio osnutka trgovine pokućtva. God. 1885. osnuje trgovinu pokućtva, koja je dobro prosperirala. Nakon kratkog vremena pokazala se je potreba i tvornice pokućtva, koju je Bothe i osnovao. Uslijed preopterećenosti posla god. 1998. predao je svoju umjetno-trgovačku radnju svom dugogodišnjem poslovodji Mavri Druckeru, (pod čijim imenom se takva radnja i danas u Ilici br. 39 vodi). Trgovina pokućtva i pripadajuća joj tvornica u Ilici 45 zauzela je velike privredne opsege, pa je usljed toga bio Bothe prisiljen da si uzme za poslovnog druga svog tadanjeg suradnika Samuela Ehrmana, koji je bio vrlo vješt u tom poslu.

I tako bude osnovana tvrtka Bothe i Ehrman. Ova tvrtka proširivala se sve više, pa je i u Beču imala svoju podružnicu i tvornicu. Tvrtka dobila je naslov dvorskog dobavljača. God. 1891. napustio je Bothe Zagreb, pa se je uslijed poslovnih potreba stalno nastanio u Beču. Uslijed potrebe dalnjeg povećanja trgovine pokućtva pretvorena je tvrtka god. 1908. u dioničko društvo pod tvrtkom Bothe i Ehrman d. d., koja tvrtka i danas postoji. Istom zgodom je osnivač tvrtke Eugen Bothe istupio i predao svoje agende svom najstarijem sinu Marku Botheu, koji je ujedno i ravnatelj poduzeća. U god. 1901. sudjelovao je Eugen Bothe kod renoviranja svratišta Pruckner u Ilici br. 44 koja kuća je bila njegova. To svratište je do nedavno nosilo ime »Hotel Royal«, dočim se tamodanas nalazi domaćinska škola. Bothe je umro u Beču u visokoj starosti od 81 godine 1. veljače 1920.

Bothe se je tri puta ženio pa od njegove petero djece danas jedino živi najstariji sin Mirko, koji je bio vrlo agilan član tvrtke Bothe i Ehrman d.d. Svojom marljivošću i ustrajnim radom proširio je to poduzeće do velike visine, pa je ono zaposlivalo 500—600 radnika. Kćerka Eugena Bothea Aleksandrina udala se je 1891. za Otona pl. Krajčovića bivšeg podbana i predstojnika Hrv.-slav.-dalm. vlade, odjela za unutarnje poslove.

Iz cjelokupnog rada i nastojanja Eugena Bothea vidi se je da njegov cilj bio da raznim trgovačkim poduzećima pruži gradu Zagrebu što moderniji trgovački izgled, a ujedno da podigne njegov napredak. To se naročito vidi po trgovini i tvornici pokućtva, koja je danas priznata kao jedna od prvih i najvećih u našoj državi, a poznata je radi svoje solidnosti i u inozemstvu. Vrijedno je spomenuti da je to poduzeće u bivšoj Austro-Ugarskoj bilo najveće.

God. 1861. dobili su dozvole:

Crnetić Martin za pekarski obrt. Crnetić Martin ili kako se je u ono doba sam nazivao Černetić, bio je rodom Slovenac iz Černomelja. U Varaždinu je izučio pekarski obrt, pa je god. 1818. postao kalfa. Kasnije je imao svoju radnju u Brežicama, a god. 1830. doselio se u Zagreb, pa je god. 1831. primljen i u zavičajnu vezu. Najprije je otvorio pekarnu u Ilici, sadanji br. 22, gdje je bio do god. 1841., kada je od svog rodjaka Josipa Tkalčića kupio kuću u Vlaškoj ulici br. 18, (sada broj 39). Ova kuća je još i danas u posjedu porodice Crnetić. Ovdje je pekarnu vodio sve do svoje smrti god. 1868. Iza njega vodila je pekarnu njegova supruga Barbara rodjena Tkalčić, koja je bila tetka zagrebačkog prebendara i historičara Ivana Krstitelja Tkalčića. Stari Martin Crnetić bio je u svoje vrijeme poznat pod nadimkom »Jezuš pek«, jer je uvijek nazivao pomoć

»Jezuša«. Barbara Crnetić umrla je god. 1899. u starosti od 95 godina. Od mnogobrojne djece, koju su Crnetić Martin i Barbara imali, ostao je na životu jedino Janko Crnetić. Prije 30 i više godina svatko je poznavao Janka Crnetića, gradskog blagajničkog kontrolora. Spadao je medju najdeblje ljude u Zagrebu, a bio je jako društven. U vlaškouličkom trolistu, kojeg su sačinjavali Gjuro Deželić, gradski senator i hrvatski književnik, Štef Huzek, svećenički krojač, bio je treći Janko Crnetić. Umro je god. 1907. Njegova supruga Marija rodj. Malinščak i danas još živi u 80 godini. Ostavio je tri kćerke i sina Božidara Crnetića, koji je naš član.

Brodjovin Makso za trgovinu vina na veliko. Brodjovin Makso utemeljio je god. 1852. u Sv. Ivanu Zelini trgovinu vina. Obzirom na sve širi razvitak ove trgovine preselio je Brodjovin trgovinu vina god. 1861. u Zagreb i to u Ilicu na uglu Gundulićeve ulice (u staroj kući, koja je srušena, pa sada tamo stoji »Corso« kavana). God. 1870. preselio je trgovinu u vlastitu kuću u Ilicu br. 28, koja kuća se i danas nalazi u posjedu njegovih sinova Hinka i Mirka. U toj kući sagradio je za ono doba najveći i najmoderniji podrum u Zagrebu. U najvećem dijelu trgovao je sa vinom iz okolice Sv. Ivana Zeline. Posao se je dobro razvijao i došao do odličnog trgovačkog glasa. God. 1883. umro je Makso Brodjovin, pa su posao nastavili njegova supruga Cecilija Brodjovin te sinovi Ljudevit i Vilko. God. 1897. istupili su iz tvrtke udova Cecilija i sin Ljudevit, pa je posao dalje vodio sam sin Vilim Brodjovin. Cecilija Brodjovin je umrla god. 1902. God. 1906. napustio je trgovinu vina Vilim Brodjovin i predao ju Hinku Schwartzu, koji je tu trgovinu u zajednici sa bratom Miroslavom vodio pod nazivom »Zagrebački centralni podrum«. Ova tvrtka konačno je prestala god. 1922.

Od nasljednika Brodjovina Maksa danas još živu sinovi ljekarnik Hinko Brodjovin i dr. med. Mirko Brodjovin.

U god. 1862. dobili su dozvole:

Wagner Ivan iz Steina za trgovinu platna. Ovo je bila kasnije jedna od najpoznatijih trgovina za rublje i platnenu robu, pa se do pred par godina vodila u Ilici br. 9. Danas ta tvrtka još postoji i vodi se u Nikolićevoj ulici br. 5.

(Nastavit će se)

VELIKI USPJEH ŠAFRANEKOVIH »SANJA«

Balet Luje Šafraneka-Kavića »Sanje« uspio je iznad svakog očekivanja. Iako je stavljen na repertoar pri kraju sezone, publika je u nekoliko navrata napunila kazalište, a kritika se pohvalno izrazila o tom najnovijem djelu poznatoga domaćeg skladatelja, rodjenog Zagrepčanina i uglednog člana našega društva.

Autorovo ime dovoljno je poznato u našoj javnosti, a naročito u zagrebačkim krugovima, pa je bilo dovoljna garancija da će i to najnovije djelo biti vrijedan prilog našoj opernoj kulturi, koja mora ići u prvome redu za tim da na pozornici Hrv. kazališta budu davana domaća djela, koja svojom kvalitetom i sadržinom daju gradu Zagrebu i njegovoj muzičkoj tradiciji epiteton muzičkoga centra.

Romantični libreto iz Hrv. Zagorja dao je »Sanjama« onu toplu aromu iz starih dobrih vremena, toliko blizu gradjanima Zagreba, a glazba — po priznanju svih kritika — odaje najbolje kazališno djelo uvaženoga hrv. skladatelja.

I »Društvo Zagrepčana« učestvovalo je u uspjehu sina ovoga grada sa lovor vijencem i modrom vrpcom, a oni naši članovi, koji još nisu bili na »Sanjama«, učiniti će svoju dužnost kod narednih repriza, jer takova dužnost najviše podiže poticaj vrijednoga meštra za rad, kojim se svi mi ponosimo.

Lujo Šafranek-Kavić stvorio je sa »Sanjama« novi prilog, koji daje Zagrebu s pravom častan naslov hrv. kulturnog centra. Ur.

DOBROHOTNO UPOZORENJE NA ČISTOĆU POSLOVNOGA JEZIKA!

Zagreb i čistoća poslovnog jezika

Kako je kod svakog naroda jezik njegovo glavno obilježje i jedna od njegovih najvećih svetinja, to se ne samo od naše srednje i visoke inteligencije, nego i od svakog obrtnika i trgovca mora zahtijevati i pravilnost u pravopisu i uporaba suvremenih književnih riječi svuda: na njihovim natpisima, u oglasima, reklamnim letacima, računima, katalozima itd.

Da se našim i stranim trgovinama i industrijama i obrtima omogući doći do pravilnih manjih ili većih sastavaka, eventualno ovećih prijevoda na hrvatski jezik, osnovali su profesori i to sami jezikoslovci privatni ured na Marulićevu trgu br. 11, prizemlje, pa ovim uljudno upozoruju cijenjene domaće i strane velike tvrtke na osnutak toga jedinog zavoda u Zagrebu. Preuzimaju se na korekturu i veća originalna i prevedena djela.

Ovom zgodom ističemo, da bi bilo vrijedno misliti i na jezik naših oglasa u domaćim novinama, pa da bi sve naše administracije morale tražiti, da se i jezik takih sastavaka stručno pregleda i popravi. Ovo će se vrlo lako provoditi, jer će honorar za te oglase biti umjeren.

Preporučujući se cijenjenim narudžbama bilježi se s osobitim štovanjem Privatni ured za čistoću jezika, Zagreb, Marulićev trg br. 11 (prizemno). Telefon br. 22-09.

PORTRETI STAROGA ZAGREBA

JEDAN OD GORNJOGRADSKE GOSPODE

Par godina prije rata moglo se je na takozvanoj našoj, po starom imenu, »promenadi« (Strosmajerovo šetalište), dnevno oko podne, viditi na šetnji jednog starog, već pognutog gospodina, u nekoj čudnoj starinskoj nošnji. Crne široke hlače, sivi takozvani »salon-Rock« sa visokim ovratnikom, oko vrata ljubičasti ili crni svileni »mašn«, a na glavi sivi okrugli cilinder sa ravnim obodima. Prava Biedermajer nošnja. Ljudi, koji ga nisu poznavali čudili su se tom starom gospodinu, a pogotovo bilo im je čudno kako taj stari, inače ugledni gospodin, ako je bio s kim u društvu, glasno razgovara u najčišćoj staroj kajkavštini, koja se u ono doba u Zagrebu već nije čula. Bio je to pravi gospodin Ferdo Ottinger, negdašnji fiškal, a kasnije samo kućevlasnik u Kapucinskoj ulici br. 1 i u Jurjevskoj ulici one kuće, gradjene na zaokretu Jurjevske ulice i Mlinarske ceste.

Ferdu Ottingera pobliže upoznao sam u mojoj službenoj dužnosti kod Gradskog poreznog ureda, kamo je taj starac redovito dolazio »štibru« plaćati. Usuprot svoje visoke dobe koracao je brzo, a razgovarao živahno. Naravno da je za mene a tako i za ostale moje kolege bio ugodan taj službeni posjet. Naročito nas je zanimalo njegovo čisto kajkavsko narječje, a zatim uvjerljivo pripovijedanje o starim dobrim vremenima, te kako je danas sve naopako. (Šta bi Ottinger kazao da je rat doživio ili preživio). Najviše smo voljeli slušati dogodjaje iz god. 1845. i 1848. o banu Jelačiću, koga je Ottinger lično poznavao. Zatim njegov sud o raznim Ilircima iz narodnog pokreta, a naročito o Ljudevitu Gaju. Ottinger je usuprot svoje visoke starosti, a prekoračio je tada već osamdesetu godinu, imao dobro pamćenje, a i njegov sud o svim savremenicima ilirskog pokreta bio je onako po zasluzi, pa nije bio zadovoljan ni sa banom Jelačićem, koji mu je bio suviše prerevan austrijski soldat, a niti Ljudevit Gaj nije mu se uvijek svidjao, pa je došao sa njim u polemične diference. Hvalio je biskupa Juraja Haulika, kao finog i spametnog gospodina. Osobito je isticao podbana Jelačićevog Lentulaja, koga je smatrao čvrstom rukom i dobrim upravnikom. Naravno da bi kod tog zanimivog Ottingerovog pripvijedanja sudjelovale i slučajno prisutne stranke.

Ferdo Ottinger bio je podpuno pravi Zagrepčanin. Rodio se je u Jurjevskoj ulici, (ta je kuća već srušena, a novo sagradjena imade sada broj 7). Otac mu je bio krčmar. Najprije htio se je posvetiti svečeničkom staležu, ali je tako rekuć pred prvom misom napustio taj stalež i posvetio se fiškaliji. Spomena je vredno da Ottinger nije rado putovao, pa gotovo nikada se nije iz Zagreba micao. Nije vidio niti naše sinje more, akoprem si je to mogao po svom materijalnom položaju vrlo lagano priuštiti. Oženio se je sa Bertom Supan, kćerkom našeg prvog zagrebačkog knjigotiskara. Supan je u ono staro doba imao knjigotiskaru u svojoj kući na Markovom trgu, danas već srušenoj i to na mjestu zaokreta iz Markovog trga u Kamenitu ulicu.

Umro je 5. veljače 1911. u svojoj kući u Kapucinskoj ulici br. 1 u I. katu, a bilo mu je 90 godina. Akoprem je bio dosta slaba rasta, ipak po vlastitom pripovijedanju nije nikada bio bolestan, a živio je vrlo jednostavno. Ostavio je iza sebe dvije kćerke Eugeniju i Otiliju, koje još danas žive.

I. Ulčnik:

SAVJETNIK ŠANIKA

IN MEMORIAM jednom dobrom čovjeku

I nema tome tako dugo pa ipak je nervozna sadašnjica zasjenila mnogo toga što se je nedavno pred nama odigravalo, ljude koje je poznavao čitav Zagreb i čiji su radovi bili utkani u gotovo svaki javni pokret ovoga grada.

Tu našu reminiscentnu galeriju započinjemo sa dobroćudnim i nasmiješenim portretom gospodina savjetnika Šandora Aleksandera. Najfilantropskijeg filantropa u analima ovog agrada. Veselog starčića, optimistu i pojavu, koja će ostati vječno živa kao priča, kao predaja i kao sjena iz nekih ljepših boljih vremena.

Kao dijete Zagreba (rodjen 9. IV. 1866.) raste zajedno sa svojim rodnim gradom i nema te ustanove i društva njegovog vremena gdje ne bi bilo upisano i ime mladog, starijeg i konačnog starog gospodina Šandora Aleksandera.

Susresti se s njime nije bilo teško jer je njegov put od ranog jutra do kasne večeri vodio iz društva u društvo a naročito u ona humanitarna društva u kojima su vrata za potrebne uvijek otvorena.

Znam ga za jedne ljetne ranojutarnje šetnje u Tuškancu, kada je stari gospodin gundjajući šetao u onoj aleji ispod »Prehrane«, dakako u svom neizbježivom žaketu i sa dobroćudnim posmijehom govorio o nekim novim osnovama kako da se pomogne siromašnim ljudima.

Govorio je sa zanosom kao što graditelji govore o gradjevinama, skladatelji o kompozicijama i slikari o zamišljenim slikama. On je u takovom radu gledao svoje životno opravdanje i nije bilo pojedinca ili kolektivne akcije u kojoj ne bi savjetnikova ruka imala svog udjela. Da se zbroje njegovi prilozi u humanitarne svrhe bio bi to golem imetak .

Zagreb je znao da u svakoj prigodi smije i može računati sa »starim Šanikom«, koji je dobroćudno gundjajući intervenirao za svakoga, koji se je na nj obratio.

I hranu i potpore i manještenja za pojedince i subvencije za udruženja iako današnji Zagreb ima socijalne institucije u svakoj od njih je upisano i ime tog starog gospodina ne samo kao prijatelja i izdašnog pomagača, već i osnivača, koji nije zaboravljao ni onih, koje su nesretne životne tragedije stavile i izvan zakona.

Sjećam se — kao novinar — neke priredbe u zatvoru za malodobnike. U skupini djece sa ulice stajao je i on, dijelili su se darovi sakupljeni njegovom dobrotom i dok su drugi u svojim govorima razvijali neke teorije o hereditarnim sklonostima, savjetnik je gundjao:

— Za tu djecu prije svega treba sakupiti novaca. Treba ih obući i nahraniti. Situ i odjevenu djecu neće pokvariti nikakova ulica.

I u koliko sam kasnije doznao od jednog sudbenog vijećnika svako je dijete, upućeno na savjetnika, našlo u starom gospodinu prijatelja a mnogi od njih danas su čestiti i vrijedni gradjani.

I ako se uzme ogromna zgrada »Prehrane« i onaj samarićanski rad te institucije, u kojoj je za siromaka uvijek prostrt stol a zna se da je ta »Prehrana« djelo samo jednog čovjeka, onda dobroćudna figura savjetnika Šanike dobiva sve ogromnije dimenzije i tko da zna koliko je zločna spriječeno, jer glad ne pozna granice gradjanskih zakona. I zločinačke se ideje radjaju u želucu.

Skromna bista na zgradi njegove fundacije opominje prolaznika da je do nedavna u tom gradu živio čovjek, koji je suosjećao s potrebnima, pa ako su ulice Zagreba okrštene mnogim imenima vrijednih radnika iz raznih linija kulturnoga rada i dobrota bi morala biti zastupana na jednoj od budućih tabla.

Dobrota koja je danas moguće više nego ikada potrebna da proživimo ove krute dane naše sadašnjice. Ime Šandora Aleksandera nije samo simbol čovjekoljubivosti. To im neka bude i poticaj za one, kojima je moguće da pomognu onima, koji teško snašaju sadanje datume svog života. *Ks.*

IZ VIJEĆA ZAGREBAČKE GRADSKE OPĆINE OD 1. RUJNA 1847.

Gradski sudac Kamauf dobio je vijest da će nadvojvoda Stjepan stići u Zagreb, pa je uslijed toga dao poziv na gradjanstvo, da se tom zgodom grad svečano rasvjeti.

Kupcima kućišta u Mesničkoj ulici ispod brega Žverce (Dverce) odredjen je rok do 1. travnja 1848. za zidanje kuća, jer inače bi se gradilišta na novo prodala.

Za povećanje varoških dohodaka odredjeno je, da će se maltarina i pijacovina pobirati, da se prepriječe prekupovanja u Ilici, Savskoj cesti i u krajevima gornje varoši. U tu svrhu odredit će se povjerenja vrijedan čovjek, koji će nadzirati da se spriječi prekupovanje, a za slučaj prestupka da se prekupljene stvari zaplijene, a izvješće o tom mjesečno podnosi.

U sjednici od 4. rujna 1847. pročitana je prošnja mesara, koji se nikako ne mogu s Harmicom (Današnji Jelačićev trg) rastati, to jest da ih se dalje pusti da uživaju kolibe, koje stoje na Harmici, a u kojima prodavaju meso. Vijeće nije toj molbi udovoljilo i to s razloga da je te kolibe grdo viditi i da se iz zdravstvenih razloga nesmije više na Harmici dozvoliti da se tamo mesari, jer postoji banska odredba od 18. VIII. 1846., glasom koje se sve kolibe poslije sajma za 8 dana moraju ukloniti, a osobito mesarske kolibe, koje naročito smrade zrak.

Na istoj sjednici pretresano je pitanje Petrinjske ulice. Potok Medveščak, koji je u ono doba tekao preko Jurišićeve ulice uz kuću današnje palače Bankovnog i mjenjačnog d. d. br. 18., znao se je uslijed nabujalosti razliti po Petrinjskoj ulici; uslijed toga su ostale mlake iz kojih se je smrad širio, a i komunikacija bila je po kaljužama nemoguća. Kanalizacije tada nije bilo, pa je vodu posušilo samo sunce. Da se ta poplava odstrani, raspisati će se poseban porez, a dok se to sprovede sabirati će se za taj posao dobrovoljni prinosi. Glede uredjenja potoka Medveščaka zaključeno je, da se nasipi poprave. Zabraniti će se bacanje smeća u potok, a ujedno su zamoljene kaptolska i biskupska jurisdikcija da i oni takovu zabranu objave.

Zaključeno je da se stanovnikom Duge ulice obznani, da će se skoro zapriječiti gad i smrad, koji se po Dugoj ulici razlijeva, kada dodju nagle kiše, a to sve zato što nema potrebnog kanala.

Za poljepšanje kipa Blažene Djevice Marije na Markovom trgu (koji je u kasnije doba odstranjen), odredjen je iz crkvene pjeneznice iznos od 162 forinta u srebru. *Ul.*

Katedralis:

ONI IZ KAZALIŠNE . . .

Roman iz sumornih dana

(Nastavak 4)

Ivo je zalupio za sobom vrata i jurnuo u dvorište. Dizmuševe riječi bile su preteške. Stan bez Asje bio je suviše pust.

Ivo je osjetio svoj poraz kod generalice i Asje.

VIII

RATNI ORFEUM

Na ulazu u Tuškanac stajalo je u srednjem vijeku — izvan i ispod gradskih zidina — stratište i strvinište. Tu su se zbog zastrašujućeg primjera ostavljale galženjačke lješine na vješalima, slomljena uda na kotačima i odsječene glave na koljčevima. Jata gavrana kružila su iznad te fatalne uvale, a stari Gričani zaobilazili su to sablasno mjesto, gdje su se u noćima čula tajinstvena naricanja i trepet kreljuti od noćnih ptica.

Kasniji bidermajer sagradio je na tom nekadanjem gubilištu lijep dvorac sa otmjenim salama. Tu su održavani najotmeniji balovi staroga Zagreba uz svijeće i baklje, raznobojne frakove, gale, surke i oficirske odore.

Danas — devetstosedamnaeste — u velikoj svečanoj dvorani sa oronjenom štokaturom, pokrhanim reliefima i izblijedjelim slikarijama uredjen je malogradski orfeum sa opskurnim magjarskim šanzonetama i otrcanim bečkim artistima.

Tu se sastaje soldateska, pobrana po svim mogućim provincijama Austro ugarske monarhije, aktivna i rezervna, vojni dobavljači i zakutni trgovci, koji u besavjesnim špekulativnim karikama poskupljuju robu i živežne namirnice.

Na to je pomislio Ivo Galićev kada se je spuštao niz tamnu i tihu Mesničku ulicu i kada su iz Streljačke doprli mutni akordi razigranoga klavira.

Znao je da je taj orfeum jedino mjesto u Zagrebu, gdje se zaboravlja na sve ono, bolesno i gladno, tužno i nesretno, što je svjetski rat rasijao i u tom gradu. Tu su rezervisti zaboravljali svoje žene i djecu tko da zna iz kog kraja, pravili se blaziranim ratnicima i bacali uštedjevine, sakupljene po zemunicama raznih frontova.

Ivo Galić unišao je u tu nekadanju dvoranu »streljačkoga društva« da zaboravi na uzbudljive i čudne dogodjaje ove noći. Činilo mu se da se je Asja u nadnaravnoj veličini nadvila iznad njega i bilo mu je teško u mislima kao da je izgubio neku sreću, čiju je ljepotu raspoznao tek u posljednjem času.

Sjeo je kod praznoga stola u pozadini i žalio što i Asje nema. Asje, koju je izbjegavao, a danas bi se s njome ponosio.

U tom raspoloženju promatrao je goste, koji su u nekim važnim pozama dimili cigarete i sa namještenom blaziranošću namigivali od stola k stolu, kada su se na pozornici pojavljivale nove plesačice, napola odjevene i pune erotske provokacije.

Da zaboravi tmurne misli ogledavao se po dvorani za nekim poznatim licem. Znao je te ljude iz trulog Zagreba, neki su mu kimali glavom i žmirkali očima, ali on nije tražio njihovo društvo. Znao je opskurne teme njihovih razgovora. Aluzije na polunage balerine, priče o nekim bančenjima i uspjehe iz kriminalnih špekulacija.

Galić je tražio neko lice kome bi se mogao u tom času potpuno predati i ispovijedati. Takovog čovjeka nije bilo u dvorani.

Nenadano se čula kavga na vratima. Vratar i sitni ćelavi gospodar branili su ulaženje nekom mladiću, koji je živahno gestikulirao i vikao:

— Niste vrijedni da odvežete remenje na mojim cipelama!

Galić je prepoznao Donadinija. Ustao je od stola i otišao do gospodara. Prišapnuo mu nekoliko riječi i Donadini je nesmetano unišao u dvoranu.

Sjeli su za Galićev stol. Donadini se bunio protiv rata:

— Kuda to sve vodi, Galić?... Cijelo to klanje donosi koristi samo onom Karlovačkom mesaru, koji kupuje već šestu palaču i uzgaja čistokrvnu konjsku rasu... Ili za onog kožarskog fabrikanta, koji u rangu pukovnika kujonira zagorsko roblje iz njegove tvornice. I ako koji siromašak podigne samo glavu, kada generalni direktor viče, šalju buntovnika na frontu kao rebela protiv ratne discipline... Čujem da su spremljeni grbovi, devize i povelje za nove zagrebačke barone... Onaj vinski veletrgovac, koji je okrao svog prvog kompanjona, dobiti će barunstvo sa predikatom »doljnogradski«, dobavljač blaga »karlovački«, a kožarski diktator »vlaškoulički«. Sve to nije vam ništa drugo nego kazališna alternacija... Nova aristokracija zauzimlje pozicije... Gornji grad prodaje vitrine i tabernakule da se održi na životu, a vojni dobavljači uredjuju si salone sa tudjim portretima i posobljem... Znam parvenija, seoskog birtaša, koji si je u radnoj sobi stavio dva metalna ritera iz nekog zagorskog gospodskog grada i traži veze da postane plemićem...

Galić se ogledao na ulaz i protrnuo. Dama i oficir bili su mu poznati. Generalica Dorothea Zell Thann i Dagobert von Borzaga unišli su u dvo-

ranu. Mnogi su se gosti duboko klanjali došljacima. Sjeli su u ložu pokraj pozornice.

Galić se uvjerio da su njegove sumnje bile osnovane. Taj je Borzaga ipak njezin ljubavnik. I zašto su mu lagali da su umorni? Otjerali su ga iz zrinjevačke palače samo da ostanu na samu.

I Galić se sam pred sobom zastidio. Zar ima neka razlika izmedju njega i ovih balerina, koje su u separejima obasute cjelovima, a drugoga se ih dana stide ljubavnici. I ja još imam neke pretenzije da postanem ime u literaturi!

I Galić je ispijao čašu za čašom i sve nerazumljivije gundjao.

(Nastavit će se)

Prva zagrebačka VELEPEKARNA

Telefon broj 84-85 ZAGREB Slovenska ulica 16

Najmodernije i potpuno higijenski novo uredjena tvornica kruha i peciva.

Utemeljeno 1892

Knjigotiskara BRAĆA KRALJ

Telefon 4824 *ZAGREB* *Pavla Radića 9*

Preuzima *sve vrsti tiskanica uz najkulantniju poslugu: kao trgovački dopisni papir, listovne kuverte, račune, dopisnice, posjetnice, osmrtnice itd. Cijene vrlo umjerene*

Izradjuje *tiskanice u blokovima te zaručne i vjenčane karte, oglase, letake, kao i sve tiskanice u reklamnu svrhu i za sve uredske potrebe. — Podvorba brza i solidna.*

Najbolje sredstvo za čišćenje odijela je

DAJTE VAŠA ODIJELA ČISTITI TAMO, GDJE VIDITE U IZLOGU GORNJI ZAŠTITNI ZNAK

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. tajnik, Vodnikova ul. 10. — Tehnička redakcija: Katedralis. — Uredništvo i uprava: Gajeva 7, II. kat. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47.

Kupujte tamo — gdje kupuju svi

Kastner i Öhler

Zagreb.

Ilica 4 **Ilica 4**

PRVO HRVATSKO

GRADJANSKO KAPTOLSKO DRUŠTVO

ZA SJAJNE POGREBE U ZAGREBU

(Poslovodja Juraj Fröbe)

Pavla Radića (Duga) ulica br. 9 = Telefon 2005 = Telefoni u noći 2004 - 2006

Preuzima u i izvan grada pogrebe, prevoze i exhumacije od najjednostavnijih do najraskošnijih izvedba uz najumjerenije cijene.

SPECIJALNI AUTO ZA PREVOZE

Jugoslavensko industrijsko i trgovačko d. d., Zagreb

Washingtonov trg 1 (prije Trg Burze) — Telefon broj 26-67 i 20-17

Generalno zastupstvo

tt. ROBERT BOSCH A. G. Stuttgart

Prodaja: Buick automobila, svih Bosch proizvoda, Seiberling guma, i svakovrsnog auto pribora.

Specijalna Bosch radiona za popravke.

WEINBERGER I DRUG

BOJE, ČETKARSKA I MATERIJALNA ROBA

Jelačićev trg 6 - Telef. 28-16 ZAGREB Ilica 40 - Telefon 36-72

Nabavno vrelo **speceraja i delikatesa** uz najpovoljnije dnevne cijene kod tt.

NA VELIKO **IVAN KOHEK** NA MALO

Jurišićeva ul. 16 — Petrinjska ul. 38 — Ilica br. 2 — Pod Zidom (Dolac) 9
Kvaternikov trg 1 (ugao Vlaške i Frankove ul.)

HRVATSKA BANKA D. D.

PREOBRAŽENSKA 4 ZAGREB PREOBRAŽENSKA 4

Podružnica: Sušak, Strossmayerova ulica 4

Uplaćena dionička glavnica: 20,000.000·-

Dopisnici u svim dijelovima svijeta.

Kupuje i prodaje devize i valute. — Podjeljuje kredite trgovačkim i industrijskim poduzećima. — Prima uloške na knjižice i na tekući račun te ih ukamaćuje najpovoljnije.

AFILIJACIJA BANCA COMMERCIALE ITALIANA – MILANO

Travellers čekovi B. C. I.

JADRANSKO OSIGURAVAJUĆE DRUŠTVO

Osnovano godine 1838.

Ukupna jamčevna pričuva preko 4 miljarde dinara.

RAVNATELJSTVO ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU: ZAGREB

Vlastita palača ugao Hatzove i Petrinjske ulice.

Telefon broj 67-01, 67-02, 67-03.

Glavna zastupstva: U Beogradu, Ljubljani, Novom Sadu, Osijeku, Splitu, Subotici, Sušaku, Vel. Bečkereku, Vel. Kikindi, Vršcu, Skoplju.

ZASTUPSTVA U SVIM VEĆIM MJESTIMA.

Preuzima osiguranja

protiv požara, tuče, provale, nezgode, na život, kao i sve ostale vrste osiguranja uz najpovoljnije uvjete i najjeftinije premije.

Pričuve i premije jugoslavenskog posla ostaju u zemlji.